

Robert Chrzanowski, Anna Nadarzyńska

# MATERIAŁY AUDIOWIZUALNE ZGROMADZONE W ARCHIWUM ODDZIAŁU INSTYTUTU PAMIĘCI NARODOWEJ W GDAŃSKU

**W** archiwach Instytutu Pamięci Narodowej zgromadzono materiały archiwalne m.in. wytworzone przez organy bezpieczeństwa PRL. Obok dokumentacji aktowej w IPN znajdują się także materiały filmowe i nagrania dźwiękowe. Również oddział gdański posiada okazały zbiór materiałów audiowizualnych. Pochodzi on z różnych źródeł, największą część jednak stanowią nagrania sporządzone przez organy bezpieczeństwa PRL, które od początku swojej działalności starały się wykorzystywać w pracy operacyjnej najnowsze osiągnięcia techniki, aby skuteczniej inwigilować i neutralizować ugrupowania opozycyjne. W niniejszym artykule przedstawione zostały zasady stosowania techniki operacyjnej, rodzaje sprzętu oraz sposoby wykonywania nagrań. Ponadto opisano zbiór audiowizualny pod kątem właściwości technicznych, proveniencji oraz zawartości.

## Wykorzystanie technik audiowizualnych w pracy operacyjnej Służby Bezpieczeństwa

Służba Bezpieczeństwa w pracy operacyjnej oprócz osobowych źródeł informacji, które stanowiły podstawę tej działalności, stosowała również technikę operacyjną. Po raz pierwszy o środkach techniki operacyjnej wspominała Instrukcja nr 03/55 o zasadach prowadzenia rozpracowania agenturalnego i ewidencji operacyjnej w organach bezpieczeństwa publicznego PRL z dnia 11 marca 1955 r.<sup>1</sup> Nie wymieniała ona jednak szczegółowej specyfikacji środków techniki operacyjnej. W roku 1958 zostały doprecyzowane zasady stosowania i wykorzystywania odpowiednich środków techniki, w postaci podsłuchu pokojowego (PP), podsłuchu telefonicznego (PT) oraz podglądu i dokumentacji fotograficznej (PDF). Instrukcja nr 003/58 do instalowania i eksploataowania podsłuchów upoważniała wyłącznie Biuro „T” oraz wydziały „T” KW MO w terenie. Natomiast prawo do wykorzystywania informacji zdobytych tą drogą przyznano departamentom i wydziałom operacyjnym Służby Bezpieczeństwa oraz Wojskowej Służby Wewnętrznej<sup>2</sup>. Podgląd i dokumentacja fotograficzna były także stosowane przez Biuro „B” MSW i wydziały „B” KW MO w myśl Instrukcji

<sup>1</sup> Instrukcja nr 03/55 o zasadach prowadzenia rozpracowania agenturalnego i ewidencji operacyjnej w organach bezpieczeństwa publicznego PRL z dnia 11 III 1955 r. [w:] *Instrukcje pracy operacyjnej aparatu bezpieczeństwa (1945–1989)*, red. T. Ruzikowski, Warszawa 2004, k. 47–68.

<sup>2</sup> AIPN, 01258/20, Instrukcja nr 003/58 z dnia 24 III 1958 r. o zasadach stosowania i wykorzystywania podsłuchu pokojowego (PP) i telefonicznego (PT) oraz podglądu i dokumentacji fotograficznej (PDF), k. 130–135.

004/58<sup>3</sup>. Instrukcja ta określiła zasady dokumentowania obserwacji operacyjnej. Kolejna Instrukcja nr 03/60 po raz pierwszy omówiła rolę i znaczenie środków techniki operacyjnej w pracy SB: „Spełniają [one] w zasadzie tylko rolę pomocniczą i kontrolną w stosunku do usług oddawanych przez tajnych współpracowników. W określonych jednak przypadkach umiejętne zastosowanie tych środków może mieć istotne, a nawet decydujące znaczenie dla rozpoznania i likwidacji wrogiej działalności”<sup>4</sup>.

W 1961 r. w celu podniesienia kwalifikacji funkcjonariuszy Biura „T” i skuteczniejszego rozwiązywania problemów związanych z zakładaniem podsłuchów, naczelnik Wydziału VII Biura „T” kpt. Wiktor Kolenda sporządził Instrukcję wykonywania podsłuchu pokojowego przygotowaną w pionie techniki operacyjnej MSW dla sekcji instalacyjnych tego pionu<sup>5</sup>. Sprzęt używany wówczas do obserwacji musiał być niewystarczający, skoro w myśl Zarządzenia nr 0154/62 Biuro „T” mogło wykorzystywać urządzenia techniczne przejęte od tajnych współpracowników, którzy otrzymywali je od zagranicznych ośrodków wywiadowczych<sup>6</sup>.

Zarządzenie nr 0068/68 określało z kolei, które departamenty MSW i MON mają prawo wystąpić o wykorzystanie środków techniki operacyjnej oraz potwierdzało, że jedyną upoważnioną jednostką do ich instalacji i eksploatacji jest Biuro „T” MSW i wydziały „T” KW MO, z jednym wszakże wyjątkiem. Podsłuch zewnętrzny (w lokalach rozrywkowych, gastronomicznych, w samochodach oraz w otwartej przestrzeni) w uzasadnionych wypadkach mogło wykonywać Biuro „B”, z tym, że sprzęt i materiały otrzymywano z Biura „T”<sup>7</sup>.

Zarządzenie nr 006/70 wprowadziło pojęcie rzeczowych źródeł informacji, zaliczając do nich dokumenty i przedmioty „uzyskane w wyniku obserwacji, przeszukania, przeglądu korespondencji (PP, PT, PDF), nasłuchu radiowego (RKW)”. Zarządzenie nakazywało wykorzystywać w pracy operacyjnej technikę operacyjną (podsłuch telefoniczny, pokojowy oraz podgląd i dokumentację fotograficzną). W zarządzeniu po raz pierwszy wśród dokumentów operacyjnych zostały wymienione dokumenty graficzne, do których zaliczono zdjęcia, fotokopie i filmy oraz dokumenty słuchowe (taśmy magnetofonowe, płyty, zapisy na dyktafonach itp.)<sup>8</sup>.

Po raz pierwszy taśmy magnetowidowe zostały wspomniane jako środek techniki operacyjnej w instrukcji wprowadzonej Zarządzeniem nr 0047/79. Stwierdziła ona też jednoznacznie, iż nagrania filmowe zalicza się do podglądu i dokumentacji fotograficznej (PDF)<sup>9</sup>.

<sup>3</sup> *Ibidem*, Instrukcja nr 004/58 z dnia 17 V 1958 r. o organizacji pracy i wykonywaniu zadań obserwacyjnych przez Biuro „B” MSW i wydziały „B” KW MO, k. 165–170.

<sup>4</sup> AIPN, 01225/363, Instrukcja nr 03/60 z dnia 2 VII 1960 r. o podstawowych środkach i formach pracy operacyjnej Służby Bezpieczeństwa, k. 1–32.

<sup>5</sup> P. Gontarczyk, *Instrukcja Pionu „T” MSW w sprawie zakładania podsłuchu pokojowego*, „Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1989” 2006, nr 2 (4), s. 318–357.

<sup>6</sup> AIPN Gd, 0046/526, t. 1, Zarządzenie nr 0154/62 ministra spraw wewnętrznych z dnia 20 IX 1962 r. w sprawie postępowania z niestanowiącymi dowodów rzeczowych w postępowaniu przygotowawczym wartościowymi przedmiotami oraz urządzeniami technicznymi uzyskanymi przez jednostki operacyjne Służby Bezpieczeństwa, k. 49–51.

<sup>7</sup> AIPN, 01225/761, Zarządzenie nr 0068/68 ministra spraw wewnętrznych z dnia 15 VII 1968 r. w sprawie stosowania i wykorzystywania podsłuchu pokojowego (PP), podsłuchu telefonicznego (PT) oraz podglądu i dokumentacji fotograficznej (PDF), k. 1–8.

<sup>8</sup> AIPN Gd, 0046/494, Zarządzenie nr 006/70 ministra spraw wewnętrznych z dnia 1 II 1970 r. w sprawie pracy operacyjnej Służby Bezpieczeństwa resortu spraw wewnętrznych, k. 4.

<sup>9</sup> AIPN, 0731/58, Instrukcja w sprawie zasad i trybu stosowania oraz wykorzystania techniki operacyjnej stanowiąca załącznik do Zarządzenia nr 0047/79 ministra spraw wewnętrznych z dnia 27 XII 1979 r. w sprawie stosowania i wykorzystania techniki operacyjnej, k. 1–9.

Rozwój techniki audiowizualnej znalazł odbicie w instrukcji wprowadzonej Zarządzeniem nr 00102/89, gdzie jako dokumenty operacyjne wymienione zostały nośniki informacji w postaci taśm, w tym magnetowidowych i magnetofonowych, zapisów na dyktafonach, dyskietek, dysków i płyt itp.<sup>10</sup>

Na początku swojej pracy operacyjnej SB korzystała z zapisów dźwiękowych, uzyskanych drogą podsłuchów zewnętrznych i wewnętrznych. Nagrania rejestrowano przede wszystkim na taśmach celofanowych – wykorzystywano je jeszcze w latach osiemdziesiątych. W latach siedemdziesiątych pojawiły się natomiast kasety magnetofonowe, których walory techniczne (przede wszystkim rozmiar) znacznie ułatwiły dokonywanie czynności operacyjnych. Ich mankamentem był jednak krótki czas zapisu.

Technika filmowa zaczęła być wykorzystywana przez SB w pracy operacyjnej od lat sześćdziesiątych<sup>11</sup>. Początkowo stosowano taśmę filmową 16 mm, przede wszystkim produkcji AGFA GEVAERT. Rozwój technik video spowodował, że od lat siedemdziesiątych zaczęto stosować zapis na taśmie magnetycznej. Jako pierwsze w pracy operacyjnej wykorzystano magnetowidy firmy Sony. Odtwarzacze posiadały liczne mankamenty, m.in. zakłócenia dźwięku powodowane przez fale radiowe, zdarzały się także przypadki spadania szpul z osi kamery. W niedługim czasie pojawił się sprzęt firmy Sanyo. Były to pierwsze magnetowidy kasetowe, jednak ich podstawową wadą był brak kompatybilności z magnetowidami innych firm. Ten sam problem posiadał sprzęt krajowy na licencji firmy Philips, wykorzystujący system VCR (Video Cassette Recording). Z początkiem lat osiemdziesiątych największą popularność zyskał system zapisu VHS (Video Home System). Jego powszechna dostępność i techniczne możliwości (długi czas nagrania, automatyczny zapis daty, możliwość dodania tytułu, opisu itp.) spowodowały, że znalazł on szerokie zastosowanie i wykorzystanie w pracy operacyjnej SB.

Opierając się na posiadanych materiałach, można stwierdzić, że najczęściej rejestrowano wydarzenia, stojąc na ulicy lub wprost z tłumy. Powszechnie używano przykrywkę ekipy telewizyjnej lub radiowej. Powodowało to jednak pewne niebezpieczeństwo, grożące ze strony demonstrujących. Ekipy filmowe mogły również zostać zaatakowane przez funkcjonariuszy ZOMO podczas tłumienia zamieszek<sup>12</sup>. Liczne są nagrania dokonywane z wnętrza samochodu stojącego na trasie pochodów, demonstracji, wieców. Często rejestrowano także sytuację w mieście podczas jazdy samochodem. Ponadto korzystano z zakrytych punktów obserwacyjnych usytuowanych w wyższych piętrach budynków, z których rozciągał się dobry widok na interesujące SB miejsce. W Gdańsku takim punktem był np. hotel Hevelius, z którego dobrze widać okolicę kościoła św. Brygidy<sup>13</sup>.

<sup>10</sup> AIPN Gd, 0046/495, t. 2, Instrukcja w sprawie szczegółowych zasad działalności operacyjnej Służby Bezpieczeństwa stanowiąca załącznik do Zarządzenia nr 00102 ministra spraw wewnętrznych z dnia 9 XII 1989 r., k. 41.

<sup>11</sup> W filmie szkoleniowym Zakładu Kryminalistyki KG MO pada data: 1961 rok. Można przypuszczać, że także SB zaczęła w tym czasie wykorzystywać technikę filmową. Zob. AIPN Gd, 334/6, Techniczne środki rejestracji obrazu, postępowanie podczas rejestracji wizji lokalnych, eksperymentów i przesłuchań.

<sup>12</sup> Taki przypadek spotkał kamerzystę SB na Długim Pobrzeżu w Gdańsku 14 VIII 1988 r. Zob. AIPN Gd, 334/11, Zamieszki w centrum Gdańska w dniu 14 VIII 1988 r.; AIPN Gd, 334/20, Zamieszki w centrum Gdańska w dniu 14 VIII 1988 r.

<sup>13</sup> AIPN Gd, 334/3, Zamieszki w okolicy kościoła św. Brygidy w Gdańsku, b.d.; AIPN Gd, 334/25, Sytuacja ogólna w rejonie kościoła św. Brygidy w Gdańsku w dniu 5 III 1989 r.

## **Materiały audiowizualne w zasobie archiwalnym Oddziału Instytutu Pamięci Narodowej w Gdańsku**

W zasobie archiwalnym Oddziałowego Biura Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów IPN w Gdańsku znajduje się 131 jednostek archiwalnych materiałów audiowizualnych. Posiadany zbiór można podzielić na dwie grupy. Większą część stanowi zbiór nagrań video – 73 j.a., reszta to zapisy dźwiękowe – 58 j.a. Wśród nich możemy wyróżnić następujące rodzaje taśm, kaset oraz płyt:

### 1. Nagrania video:

- Taśma magnetyczna Sony V-60H – 29 j.a.
- Taśma 16 mm – 4 j.a.
- Taśma 35 mm – 1 j.a.
- Kasetę VHS – 29 j.a.
- Kasetę Sanyo VT-30C – 5 j.a.
- Kasetę VCR – 1 j.a.
- Płyta CD – 3 j.a.
- Płyta DVD – 1 j.a.

### 2. Nagrania audio:

- Kasetę magnetofonową – 46 j.a.
- Taśmę magnetofonową – 10 j.a.
- Płyta analogowa – 1 j.a.
- Płyta DVD – 1 j.a.<sup>14</sup>

Na największy zbiór składają się taśmy Sony, kasety Sanyo oraz kasety VHS otrzymane 15 lutego 2006 r. z Komendy Wojewódzkiej Policji w Gdańsku (sygn. IPN Gd 334) w liczbie 60 sztuk. Znaczną część posiadanych kaset magnetofonowych stanowią również materiały otrzymane 6 września 2002 r. z Agendy Elbląskiej Archiwum Komendy Wojewódzkiej Policji w Olsztynie w liczbie 26 sztuk kaset magnetofonowych i jednej taśmy magnetofonowej (sygn. IPN Gd 072). Trzeci zbiór tworzą nagrania przekazane 14 lutego 2008 r. przez Prokuraturę Wojewódzką w Gdańsku (sygn. IPN Gd 481), tj.: 1 kasetę VCR, 7 taśm magnetofonowych i 11 kaset magnetofonowych. Sąd Okręgowy w Gdańsku dnia 11 grudnia 2007 r. złożył z kolei w gdańskim Oddziale IPN wraz z aktami 6 kaset magnetofonowych i 1 taśmę magnetofonową. Dnia 5 grudnia 2006 r. Komenda Wojewódzka Policji w Gdańsku przekazała natomiast 2 szpule filmu 16 mm. W zbiorze przejętym po byłej Okręgowej Komisji Badania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu w Gdańsku znajduje się film zapisany na taśmie 35 mm. Nagrania audiowizualne pochodzą także od osób prywatnych. OBUiAD w Gdańsku otrzymało jako dar od pana Edwarda Müllera 2 taśmy 16 mm, 2 kasety Sanyo, 1 płytę analogową, 1 taśmę magnetofonową oraz 2 płyty CD/DVD, w sumie 8 sztuk. Izabela Kochanowska dnia 6 października 2006 r. podarowała 1 kasetę VHS oraz 2 płyty CD. W aktach operacyjnych przekazanych przez Delegaturę Urzędu Ochrony Państwa w Gdańsku oraz aktach procesowych Prokuratury Okręgowej w Gdańsku i Prokuratury Okręgowej w Elblągu odnaleziono po jednej kasie magnetofonowej. W dniu 14 stycznia 2008 r. zostały skopiowane na nośnik cyfrowy kasety magnetofonowe z zasobu Biura Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów w Warszawie dotyczące wydarzeń Grudnia '70.

<sup>14</sup> Jest to zdigitalizowana kopia nagrań z kaset magnetofonowych znajdujących się w zasobie BUiAD w Warszawie.

Zapisy na płytach i taśmach znajdują się w różnym stanie. W przypadku nagrań audio oprócz widocznych uszkodzeń mechanicznych (jak np. płyty analogowej) praktycznie w każdym nagraniu występuje charakterystyczny szum, który czasami poważnie utrudnia dokładne odsłuchanie materiału (trzeba też przyznać, że nagrania dokonane w wyniku pracy operacyjnej już w chwili ich powstania nie odznaczały się wysoką jakością)<sup>15</sup>.

Jeśli chodzi o zapisy video można jednoznacznie stwierdzić, iż w posiadaniu OBUiAD w Gdańsku znajdują się nagrania wielokrotnie kopiowane. Szczególnie widoczne jest to w przypadku kaset VHS. Kasety te były wykorzystywane przez funkcjonariuszy w celach prywatnych, wskutek tego między nagraniami operacyjnymi można obejrzeć napisy początkowe filmu z Chuckiem Norrisem<sup>16</sup>, fragment polskiej telenoweli „W labiryncie”<sup>17</sup>, mecz piłki ręcznej Polska – Jugosławia<sup>18</sup>, uroczystość ślubną<sup>19</sup> oraz teledyski<sup>20</sup>.

Jednym z najważniejszych zadań, jakie postawił przed sobą Referat Gromadzenia Opracowywania i Obsługi Magazynów było zabezpieczenie posiadanych materiałów. W pierwszej kolejności rozpoczęto digitalizację kaset VHS, nadając im wszystkim postać cyfrową, także kasety i taśmy magnetofonowe zostały przegrane na płyty DVD. Do chwili obecnej temu procesowi poddano 90 j.a.

Dotychczas nie udało się zdigitalizować taśm magnetycznych Sony oraz kaset Sanyo z powodu braku odpowiedniego sprzętu. Szerokie poszukiwania odtwarzaczy przeprowadzone w wielu instytucjach, muzeach, studiach filmowych oraz uczelniach zakończyły się niepowodzeniem. Taśmy 16 mm, 35 mm oraz kasety VCR zostały przesłane do BUiAD w Warszawie w celu konserwacji oraz nadania postaci cyfrowej.

Zdigitalizowany dotąd materiał filmowy obejmuje ponad 57 godzin nagrań. Nieodczytane do tej pory kasety mogą zawierać od 16 do 32 godzin nagrań. Natomiast materiały dźwiękowe zajmują ponad 55 godzin. Na jedynej niezdigitalizowanej płycie analogowej może znajdować się od jednej do dwóch godzin nagrań.

### Problemy przy opracowywaniu zasobu audiowizualnego

Zdecydowana większość przejętych materiałów video nie posiadała wyczerpującego opisu, pozwalającego na dokładną identyfikację nagrań. Tytuły kaset i taśm często były lakoniczne i zdawkowe, a czasami też błędne. Opracowywanie każdej z jednostek wymagało dokładnego obejrzenia materiału w celu nadania prawidłowego opisu oraz określenia czasu nagrania. Szczególnie problem sprawiał materiał nagrywany w różnym miejscu i czasie, bez wyraźnych przerw pozwalających na jego zdecydowane wyodrębnienie. W związku z tym pracownicy każdemu nagraniu nadawali tytuły poszczególnych ujęć oraz określali czas ich trwania.

Pewną trudność stanowiło podanie topografii miejsca widocznego na filmie. Podczas jego identyfikacji pracownik musiał posiłkować się znajomością układu urbanistycznego miasta i jego charakterystycznych budowli.

Znacznym utrudnieniem było sprecyzowanie czasu dokonania nagrania. W większości ujęć widoczna jest data wykonania materiału dodana automatycznie przez kamerę. Jednak w kilku przypadkach możliwe było jedynie określenie terminu *post* i *ante quem* na podstawie np. ubioru ludzi, warunków pogodowych lub punktów topograficznych, których czas powstania był znany.

<sup>15</sup> Jakość niektórych nagrań wskazuje, że funkcjonariusz stał zbyt daleko lub w miejscu ze złą akustyką.

<sup>16</sup> Zob. AIPN Gd, 334/23.

<sup>17</sup> Zob. AIPN Gd, 334/28.

<sup>18</sup> Zob. AIPN Gd, 334/8.

<sup>19</sup> Zob. AIPN Gd, 334/25.

<sup>20</sup> Zob. AIPN Gd, 334/26.

Problemy często sprawiała także identyfikacja osób występujących w materiałach filmowych. Posiłkowano się nazwiskami padającymi w materiale (niezmiernie rzadkie przypadki), korzystano także z pomocy innych osób, mogących rozpoznać pojawiające się na filmach postacie.

Przy opracowywaniu nagrań dźwiękowych kłopot sprawiały również lakoniczne i zdawkowe opisy kaset i taśm. Część nagrań zawiera wypowiedź zapowiadająca treść nagrania, w przypadku innych dokładny opis wymagał przeglądu dokumentacji aktowej, do której dołączone były kasety bądź taśmy i sprawdzania zgodności nagrania z treścią akt.

### **Podział materiałów audiowizualnych pod względem zawartości**

Materiały zgromadzone w zasobie gdańskiego Oddziału IPN można podzielić na sześć grup tematycznych:

1. Materiały powstałe w wyniku pracy operacyjnej:
  - pochody, sytuacje na ulicach miast, demonstracje, zamieszki uliczne, wiece i przemówienia działaczy opozycyjnych
  - zabezpieczanie strajków
  - pielgrzymka papieża Jana Pawła II w 1987 r.
  - zabezpieczanie wizyt gości zagranicznych
  - zabezpieczanie peregrynacji obrazu Matki Boskiej Częstochowskiej
  - podsłuchy rozmów telefonicznych
  - nagrania z kazań i mszy
  - rozmowa braci Wałęsów z 1982 r.
  - przeszukania mieszkań, pomieszczeń gospodarczych
  - nagrania ze stanowiska kierownika MO w Gdyni w grudniu 1970 r.
2. Filmy szkoleniowe:
  - zabezpieczanie śladów traseologicznych
  - techniczne środki rejestracji obrazu, postępowanie podczas rejestracji wizji lokalnych, eksperymentów i przesłuchań
    - włamania w województwie gdańskim w latach 1983–1988 (opisy włamań i sposoby zabezpieczenia przed nimi)
    - techniki fotograficzne, prezentacja sprzętu, metody wywoływania zdjęć
    - prezentacja funkcjonowania sprzętu audiowizualnego VHS systemu Blaupunkt
3. Materiały powstałe w wyniku czynności procesowych:
  - nagrania z przesłuchań świadków i podejrzanych
  - zapoznania z materiałami śledztwa
  - oględziny miejsc wypadków i zbrodni, wizje lokalne, okazania, sekcje zwłok
4. Materiały ilustrujące uroczystości resortowe:
  - wręczanie sztandarów, ślubowania, dekorowanie medalami
  - składanie kwiatów pod pomnikami
  - obchody rocznic powstania MO i SB
  - otwarcie obiektów sportowych i szpitalnych
  - spotkanie funkcjonariuszy z Lechem Wałęsą
  - festiwale i festyny

5. Materiały wytworzone przez organizacje opozycyjne:
- spotkania działaczy NSZZ „Solidarność” i innych organizacji opozycyjnych
  - kazania i homilie ks. Jerzego Popiełuszki
  - nagrania z wydarzeń Grudnia ’70 oraz prowokacji bydgoskiej w 1981 r.
  - nagrania strajku w Stoczni Gdańskiej im. Lenina w grudniu 1981 r.
  - rozmowy Międzyzakładowego Komitetu Strajkowego z delegacją rządową w 1980 r.
  - koncerty twórców niezależnych, audycje kabaretowe i satyryczne
  - nagrania wydawnictw bezdebitowych
6. Filmy dokumentalne:
- „Feldzug in Polen”
  - „Słupska Solidarność”
  - „To ci od murów, co runęły...”
  - „Major Zapora”
  - „Zwierzenia Lecha Wałęsy”
  - „Czas krwi i chwały”
  - „Melchior Wańkowicz. Opowieść o bitwie. Monte Casino. Fragmenty wspomnień”
  - fragment programu z cyklu „Rewizja nadzwyczajna” pt. „Proces szesnastu”
  - wspomnienia Izabeli Kochanowskiej ps. „Błyskawica”

### Charakterystyka nagrań audio

Najliczniejszą grupę wśród zapisów dźwiękowych stanowią kazania i homilie wygłoszone przez ks. Henryka Jankowskiego oraz msze św. odprawione przez niego w kościele św. Brygidy w Gdańsku w okresie od 18 lutego 1983 r. do 3 maja 1984 r.<sup>21</sup> Wśród tych nagrań znajduje się także wystąpienie księży Jerzego Popiełuszki i Mieczysława Adamczyka z dnia 28 sierpnia 1983 r. w kościele św. Brygidy<sup>22</sup>. W zasobie są również kasety z ostatnimi homiliami ks. Jerzego Popiełuszki. Nie są to jednak nagrania powstałe w wyniku pracy operacyjnej; zostały one wydane przez niezależne oficyny fonograficzne, w związku z czym zostaną scharakteryzowane w dalszej części tekstu.

Nagrania wystąpień ks. Henryka Jankowskiego mają związek z prowadzonym przeciwko niemu przez Prokuraturę Wojewódzką w Gdańsku postępowaniem o nadużywanie wolności sumienia i rozpowszechnianie fałszywych informacji, mogących zagrozić interesom Polski Ludowej<sup>23</sup>. Materiały te nie są najlepszej jakości i wymagają dalszej obróbki związanej z oczyszczeniem dźwięku. Na początku kilku nagrań pojawia się informacja o zawartości kasety<sup>24</sup>.

<sup>21</sup> Są to taśmy i kasety magnetofonowe, wykorzystane jako dowód rzeczowy w sprawie Ds 35/83, prowadzonej przeciwko ks. Henrykowi Jankowskiemu. Zob. AIPN Gd: 481/16, 481/17, 481/18, 481/19, 481/21, 481/22, 481/24, 481/25, 481/26, 481/27, 481/28, 481/29, 481/30, 481/31, 481/32, Dowody rzeczowe w sprawie Ds 35/83 przeciwko ks. Henrykowi Jankowskiemu.

<sup>22</sup> AIPN Gd, 481/17, Wystąpienie ks. Jerzego Popiełuszki, b.d.; *ibidem*, Wystąpienie ks. Mieczysława Adamczyka z dnia 28 VIII 1983 r.

<sup>23</sup> AIPN Gd, 77/3, t. 1–2, Akta sprawy Ds 35/83 przeciwko ks. Henrykowi Jankowskiemu.

<sup>24</sup> AIPN Gd, 481/16, Kazania ks. Henryka Jankowskiego wygłoszone w dniach: 18 i 19 II 1983 r. oraz 24 IV 1983 r.; AIPN Gd, 481/17, Wystąpienie ks. Mieczysława Adamczyka z dnia 28 VIII 1983 r.; *ibidem*, Kazania ks. Henryka Jankowskiego wygłoszone w dniu 14 VIII 1983 r.; AIPN Gd, 481/18, Kazania ks. Henryka Jankowskiego wygłoszone w dniach: 28 i 31 VIII 1983 r.; *ibidem*, Litania z akcentami solidarnościowymi prowadzona przez aktorów w kościele św. Brygidy w dniu 31 VIII 1983 r.; AIPN Gd, 481/19, Kazania ks. Henryka Jankowskiego wygłoszone w dniu 13 X 1983 r. oraz podczas mszy z okazji 40. urodzin Lecha

Natomiast w jednym przypadku na początku zapisu pada obelga rzucona przez funkcjonariusza pod adresem ks. Jankowskiego<sup>25</sup>.

W wyniku pracy operacyjnej powstały również nagrania z podsłuchu telefonu Lecha Wałęsy. Można na nich usłyszeć rozmowy prowadzone w dniach 13 października<sup>26</sup> i 14 października<sup>27</sup> 1985 r. w związku z wyborami do Sejmu IX kadencji. Na pytania dziennikarzy z agencji zagranicznych Lech Wałęsa wygłosił m.in. oświadczenie dotyczące frekwencji wyborczej. W tych dniach został też poinformowany o śmierci gen. Mieczysława Ludwika Boruty-Spiechowicza<sup>28</sup> w Zakopanem i zaproszony na jego pogrzeb. Natomiast 21 listopada 1985 r. nagrano rozmowy, odnoszące się do faktu wezwania Lecha Wałęsy na przesłuchanie do Prokuratury Wojewódzkiej w Gdańsku<sup>29</sup>. Oprócz tego zostały zarejestrowane rozmowy prywatne Lecha Wałęsy i osób z jego rodziny. Nagrania powstały w związku z prowadzonym przeciwko niemu postępowaniem, dotyczącym rozpowszechniania fałszywych informacji na temat wyborów do Sejmu<sup>30</sup>.

Jednym z ciekawszych zapisów dźwiękowych jest audycja telewizyjna, dotycząca rozmowy Lecha Wałęsy z jego bratem Stanisławem, która miała się odbyć w Ośrodku Internowania w Arłamowie 29 września 1982 r.<sup>31</sup> W rozmowie tej Lech Wałęsa skarży się na dwulicowość Kościoła oraz mówi o trudnościach związanych z wykorzystaniem dla swoich celów pieniędzy związkowych, zgromadzonych na zagranicznych kontach bankowych. Nagranie zostało umieszczone w aktach sprawy prowadzonej przez Prokuraturę Wojewódzką w Gdańsku w sprawie niepłacenia przez Lecha Wałęsę podatków od zagranicznych darowizn i niezgłaszania majątku posiadanego za granicą<sup>32</sup>.

OBUiAD w Gdańsku posiada także nagranie dokumentujące manifestację zorganizowaną 18 grudnia 1979 r. przez Wolne Związki Zawodowe i Ruch Młodej Polski przed bramą Stoczni Gdańskiej im. Lenina z okazji rocznicy wydarzeń grudniowych 1970 r. Zawiera ono wystąpienia Dariusza Kobzdeja<sup>33</sup>, ks. Bronisława Sroki<sup>34</sup>, Maryli Płon-

---

Wałęsy w dniu 29 IX 1983 r. (we wprowadzeniu pada data 29 X 1983 r., jednak urodziny Lecha Wałęsy przypadają 29 września, więc kazanie najprawdopodobniej zostało wygłoszone tego dnia).

<sup>25</sup> AIPN Gd, 481/21, Msza w kościele św. Brygidy w Gdańsku w dniu 23 X 1983 r.

<sup>26</sup> AIPN Gd, 465/13, t. 8, cz. 5, Rozmowy telefoniczne Lecha Wałęsy z dnia 13 X 1985 r.

<sup>27</sup> *Ibidem*, cz. 6, Rozmowy telefoniczne Lecha Wałęsy z dnia 14 X 1985 r.

<sup>28</sup> Mieczysław Ludwik Boruta-Spiechowicz, ps. „Kopa”, „Morawski” (1894–1985) – żołnierz Legionów Polskich, uczestnik wojny bolszewickiej, w 1939 r. dowódca Grupy Operacyjnej „Bielsko”, więziony przez NKWD w latach 1939–1941, dowódca 5. Wileńskiej Dywizji Piechoty w armii gen. Andersa, w 1945 r. powrócił do Polski, do 1946 r. zastępca szefa departamentu w MON, przeniesiony do rezerwy, następnie w stan spoczynku, sygnatariusz „Listu 14”, sprzeciwiającego się zmianom w Konstytucji PRL w 1976 r., uczestnik I Zjazdu NSZZ „Solidarność” w Gdańsku.

<sup>29</sup> AIPN Gd, 465/13, t. 8, cz. 4, Rozmowy telefoniczne Lecha Wałęsy z dnia 21 XI 1985 r.

<sup>30</sup> *Ibidem*, t. 1–8, Akta sprawy III K 11/86 przeciwko Lechowi Wałęsie.

<sup>31</sup> AIPN Gd, 76/19, t. 1, Rozmowa Lecha Wałęsy z bratem w Arłamowie z dnia 29 IX 1982 r., k. 172.

<sup>32</sup> *Ibidem*, t. 1–5, Akta sprawy Ds 72/82 przeciwko Lechowi Wałęsie.

<sup>33</sup> Dariusz Kobzdej (1954–1995) – absolwent Akademii Medycznej w Gdańsku, lekarz w szpitalach w Wejherowie, Gdańsku i Gdyni, w latach 1977–1979 czł. Ruchu Obrony Praw Człowieka i Obywatela, od 1979 r. czł. kierownictwa Ruchu Młodej Polski, aktywny organizator i uczestnik licznych manifestacji, wielokrotnie więziony przez SB, uczestnik strajku w Stoczni im. Lenina w Gdańsku. Od 1981 r. przewodniczący regionalnego Komitetu Obrony Więzionych za Przekonania w Gdańsku, przewodniczący ogólnopolskiego KOWZP. Założyciel Klubu Myśli Politycznej im. Konstytucji 3 Maja w Gdańsku, w 1987 r. Gdańskim Klubie Politycznym im. Lecha Bądkowskiego.

<sup>34</sup> Bronisław Sroka (ur. 1936 r.) – w 1953 r. czł. tajnej antykomunistycznej organizacji młodzieżowej Podziemna Kolonia, skazany przez Wojskowy Sąd Rejonowy w Gdańsku na 5 lat więzienia, uwolniony w 1955 r., od 1959 r. w zakonie jezuitów, w 1968 r. przyjął święcenia kapłańskie, w latach 1974–1977 duszpasterz akademicki oraz kate-



skiej<sup>35</sup> i Lecha Wałęsy. Słysząc na nim także liczne okrzyki i hasła skandowane przez tłum, pieśni patriotyczne, kościelne oraz modlitwy<sup>36</sup>. Nagranie znajduje się w aktach śledztwa przeciwko ugrupowaniom opozycyjnym w Gdańsku<sup>37</sup>.

Unikatowy charakter posiadają także zapisy dotyczące wydarzeń grudniowych 1970 r. Są to nagrania rozmów i meldunków telefonicznych ze stanowiska kierownika KM MO w Gdyni, m.in. komendanta MO w Gdyni ppłk. Józefa Bejma i jego zastępcy kpt. K. Mularczyka, odnoszące się do sytuacji w mieście w dniach 15–17 grudnia 1970 r.<sup>38</sup> Z rozmów możemy dowiedzieć się o demonstracji pod Komitetem Miejskim PZPR oraz Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Gdyni, działalności komitetu strajkowego, dyslokacji i ruchach sił milicji i wojska oraz zamieszkach po masakrze na przystanku Szybkiej Kolei Miejskiej w Gdyni-Stoczni. Na taśmie tej został także umieszczony nadawany przez radio komunikat o Zarządzeniu porządkowym nr 1 Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Gdańsku z dnia 15 grudnia 1970 r., dotyczącym wprowadzenia godziny milicyjnej na terenie Gdańska, Gdyni i Sopotu oraz apel KW PZPR w Gdańsku, WRN w Gdańsku, MRN w Gdańsku i Wojewódzkiej Komisji Związków Zawodowych w Gdańsku do robotników z Gdańska z dnia 15 grudnia 1970 r.

Kolejną grupę nagrań stanowią zapisy przesłuchań i innych czynności procesowych przeciwko ks. Henrykowi Jankowskiemu, Lechowi Wałęsie i Ryszardowi Stolarowiczowi. Sprawa wytoczona przeciwko ks. Henrykowi Jankowskiemu, prowadzona przez Prokuraturę Wojewódzką w Gdańsku, dotyczyła nadużywania wolności słowa i wyznania oraz rozpowszechniania fałszywych informacji mogących zagrozić interesom państwa<sup>39</sup>. Nagrania rejestrują przesłuchania ks. Henryka Jankowskiego w charakterze podejrzanego w dniach 18 października 1983 r.<sup>40</sup>, 15 listopada 1983 r.<sup>41</sup> oraz 12 lipca 1984 r.<sup>42</sup> Podczas dwóch przesłuchań księdzu towarzyszyli adwokaci Jacek Taylor<sup>43</sup> i Piotr Mańka-Winiecki<sup>44</sup>.

---

cheta w Gdańsku-Wrzeszczu, w 1975 r. przejął opiekę nad grupą gdańskiej młodzieży skupioną wokół Aleksandra Halla, Grzegorza Grzelaka, Arkadiusza Rybickiego, z okazji świąt narodowych wygłaszał patriotyczno-niepodległościowe kazania; w 1976 r. uczestnik protestów przeciw uchwaleniu przez Sejm PRL poprawek do Konstytucji PRL o przewodniej roli PZPR i sojuszu z ZSRR, sygnatariusz listu środowisk opozycyjnych Gdańska i Lublina do marszałka sejmu przeciw uchwalonym poprawkom, od 1977 r. czł. Ruchu Obrony Praw Człowieka i Obywatela, w 1977 r. zmuszony przez SB do opuszczenia Gdańska, zamieszkał w Lublinie, w 1979 r. odprawił mszę pod Bramą nr 2 Stoczni im. Lenina w Gdańsku w dziewiątą rocznicę Grudnia '70, 14 XII 1981 r. odprawił mszę w sali BHP Stoczni im. Lenina w Gdańsku, w grudniu 1981 r. prowadził w Gdańsku rekolekcje adwentowe dla członków „Solidarności”. W 2007 r. odznaczony Krzyżem Komandorskim z Gwiazdą Orderu Odrodzenia Polski.

<sup>35</sup> Maryla Płońska, (ur. 1957 r.) – współpracowniczka Ruchu Obrony Praw Człowieka i Obywatela, od 1978 r. działaczka Wolnych Związków Zawodowych Wybrzeża, w latach 1978–1979 współorganizatorka nielegalnych obchodów rocznicy Grudnia '70 w Gdańsku, w latach 1979–1980 współzałożycielka, czł. redakcji i autorka tekstów w piśmie WZZW „Robotnik Wybrzeża”, w 1980 r. uczestniczka strajku w Stoczni Gdańskiej im. Lenina, brała udział w formułowaniu 21 postulatów, sekretarz w pracach Międzyzakładowego Komitetu Strajkowego, organizatorka biura tłumaczeń dla dziennikarzy zagranicznych, zniechęcona konfliktami w kierownictwie „Solidarności” wycofała się z działalności związkowej.

<sup>36</sup> AIPN Gd, 013/136, t. 5, Demonstracja przed bramą Stoczni im. Lenina w Gdańsku w dniu 18 XII 1979 r., k. 34.

<sup>37</sup> *Ibidem*, t. 1–14, Akta kontrolne śledztwa 4 Ds 46/80 przeciwko ugrupowaniom opozycyjnym w Gdańsku.

<sup>38</sup> AIPN Gd, 466/30, Rozmowy i meldunki telefoniczne ze stanowiska kierownika KM MO w Gdyni w dniach 15–17 XII 1970 r.

<sup>39</sup> AIPN Gd, 77/3, t. 1–2, Akta sprawy Ds 35/83 przeciwko ks. Henrykowi Jankowskiemu.

<sup>40</sup> AIPN Gd, 481/20, Przesłuchanie podejrzanego ks. Henryka Jankowskiego z dnia 18 X 1983 r.

<sup>41</sup> AIPN Gd, 481/23, Przesłuchanie podejrzanego ks. Henryka Jankowskiego z dnia 15 XI 1983 r.

<sup>42</sup> AIPN Gd, 481/34, Przesłuchanie podejrzanego ks. Henryka Jankowskiego z dnia 12 VII 1984 r.

<sup>43</sup> AIPN Gd, 481/20, Przesłuchanie podejrzanego ks. Henryka Jankowskiego z dnia 18 X 1983 r.

<sup>44</sup> AIPN Gd, 481/34, Przesłuchanie podejrzanego ks. Henryka Jankowskiego z dnia 12 VII 1984 r.

Prokuratura Wojewódzka w Gdańsku prowadziła również sprawę przeciwko Lechowi Wałęsie w związku z oskarżeniem o rozpowszechnianie fałszywych informacji dotyczących frekwencji i wyników wyborów do Sejmu IX kadencji w 1985 r.<sup>45</sup> Nagrania stanowią zapis z przesłuchania Lecha Wałęsy w dniu 6 listopada 1985 r.<sup>46</sup> oraz zapoznanie podejrzanego z materiałami śledztwa z dnia 5 grudnia 1985 r.<sup>47</sup> W obu przypadkach Lechowi Wałęsie towarzyszył adwokat Jacek Taylor.

Sprawa przeciwko Ryszardowi Stolarowiczowi prowadzona była przez Prokuraturę Wojewódzką w Elblągu i dotyczyła działalności w nielegalnych strukturach NSZZ „Solidarność”<sup>48</sup>. Nagranie rejestruje przesłuchanie z dnia 30 stycznia 1986 r.<sup>49</sup>

OBUiAD w Gdańsku dysponuje także nagraniem z przesłuchania Janusza Kuśmierczyka, pracownika Stoczni im. Komuny Paryskiej w Gdyni, w sprawie wydarzeń w dniu 17 grudnia 1970 r. Przesłuchujący wypytuje Kuśmierczyka o jego udział w zajściach oraz o rozmowę z mężczyzną o nazwisku Jaszczuk lub Jaszke, którego miał rzekomo informować o licznych ofiarach starć z milicją<sup>50</sup>. Jest to jedynie fragment, dlatego nie można ustalić daty przesłuchania ani danych przesłuchującego. Na taśmie zostały zapisane jeszcze trzy fragmenty przesłuchań. Dotyczą one jednak spraw kryminalnych (przemyt, pobicie), dlatego nie zostały tu scharakteryzowane.

Poza protokołami przesłuchań w zasobie znajduje się również nagranie fragmentu rozprawy z dnia 12 kwietnia 1983 r. toczącej się przeciwko Adamowi Tomaszowi Kozaczyńskiemu, Władysławowi Kałudzińskiemu, Mirosławowi Duszakowi, Andrzejowi Witoldowi Boberowi, Zygmuntowi Wiesławowi Goławskiemu i Radosławowi Stanisławowi Sarnickiemu oskarżonym o udział w zamieszkach w Ośrodku Odosobnienia w Kwidzynie w 1982 r.<sup>51</sup> Zarejestrowane zostały zeznania świadka Juliusza Poblóckiego – komendanta ośrodka, a następnie spór obrońców: Piotra Andrzejewskiego, Jacka Taylora i Jerzego Świątalskiego z prokuratorem Waclawem Matuszewskim oraz sędzią Alfonsem Wierzbickim<sup>52</sup>.

Wszystkie nagrania przesłuchań występują również w postaci aktowej. Jest to szczególnie pomocne w przypadku słabej jakości zapisu, gdyż pozwala na dokładniejsze opracowanie nagrania. Między formą aktową a nagraniem występuje jednak znacząca różnica. Protokoły przesłuchań są standardowym zapisem i zawierają informacje, które były istotne dla danej sprawy. Natomiast w przypadku nagrania dźwiękowego możemy usłyszeć uwagi, komentarze, zastrzeżenia, które nie znalazły się w zapisie protokołarnym, wygłoszone przez osoby uczestniczące w czynnościach procesowych<sup>53</sup>.

<sup>45</sup> AIPN Gd, 465/13, t. 1–8, Akta sprawy III K 11/86 przeciwko Lechowi Wałęsie.

<sup>46</sup> *Ibidem*, t. 8, cz. 3, Przesłuchanie podejrzanego Lecha Wałęsy z dnia 6 XI 1985 r.

<sup>47</sup> *Ibidem*, t. 8, cz. 1–2, Zapoznanie podejrzanego Lecha Wałęsy z materiałami śledztwa z dnia 5 XII 1985 r.

<sup>48</sup> AIPN Gd, 011/127, t. 1–5, Akta kontrolne śledztwa Ds 32/85 przeciwko Marii Romanowskiej, Edmundowi Krasowskiemu i Ryszardowi Stolarowiczowi; AIPN Gd, 227/1–7, Akta sprawy II K 521/86 przeciwko Marii Romanowskiej, Edmundowi Krasowskiemu i Ryszardowi Stolarowiczowi.

<sup>49</sup> AIPN Gd, 072/15, Przesłuchanie podejrzanego Ryszarda Stolarowicza z dnia 30 I 1986 r. Zob. AIPN Gd, 227/3, Protokół przesłuchania podejrzanego Ryszarda Stolarowicza z dnia 30 I 1986 r., k. 210–217.

<sup>50</sup> AIPN Gd, 466/30, Przesłuchanie Janusza Kuśmierczyka, b.d.

<sup>51</sup> AIPN Gd, 105/3–8, Akta sprawy Ds 19/82 przeciwko Adamowi Tomaszowi Kozaczyńskiemu, Władysławowi Kałudzińskiemu, Mirosławowi Duszakowi, Andrzejowi Witoldowi Boberowi, Zygmuntowi Wiesławowi Goławskiemu i Radosławowi Stanisławowi Sarnickiemu, oskarżonym o udział w zamieszkach w Ośrodku Odosobnienia w Kwidzynie.

<sup>52</sup> AIPN Gd, 105/8, Rozprawa główna przed Sądem Wojewódzkim w Elblągu z dnia 12 IV 1983 r., k. 193.

<sup>53</sup> Doskonale ilustruje to przesłuchanie Lecha Wałęsy z dnia 6 XI 1985 r. – prokurator Halina Fijałkowska-Świerczyńska: „Przynależność do organizacji społecznych i pełnione w nich funkcje”; Lech Wałęsa: „Przewodniczący »Solidarności«; Cisza, odgłosy konsternacji, Prokurator Halina Fijałkowska-Świerczyńska:

Pokaźną grupę reprezentują wydawnictwa niezależnych oficyn fonograficznych, które można podzielić na albumy z piosenkami, występy kabaretowe, nagrania dokumentujące wydarzenia historyczne, audycje radiowe oraz nagrania literatury bezdebitowej. Jest to w zasadzie zbiór 26 kaset magnetofonowych otrzymanych z Archiwum Komendy Wojewódzkiej Policji w Olsztynie – Agendy w Elblągu. Stanowiły one dowód rzeczowy ujawniony podczas przeszukania mieszkania Marii Romanowskiej, dokonanego przez funkcjonariuszy Wydziału Śledczego Stołecznego Urzędu Spraw Wewnętrznych w Warszawie na polecenie Prokuratury Wojewódzkiej w Elblągu w dniu 28 grudnia 1985 r.<sup>54</sup> Dodatkowo w posiadaniu OBUiAD w Gdańsku znajduje się uszkodzona płyta analogowa wydana we Francji, otrzymana w darze od pana Edwarda Müllera z piosenkami Jacka Kaczmarskiego i Jeana-Marca Trassarda.

Na kasetach magnetofonowych znajdują się piosenki Maryli Rodowicz<sup>55</sup>, Jana Krzysztofa Kelusa<sup>56</sup>, Jacka Kaczmarskiego<sup>57</sup>, Piotra Szczepanika<sup>58</sup>, Przemka Gintrowskiego<sup>59</sup>, Tadeusza Sikory<sup>60</sup>, anonimowe obozowe piosenki z Łukowa i Gołdapi<sup>61</sup> oraz antologia piosenek ze stanu wojennego<sup>62</sup>.

Do audycji satyrycznych zaliczyć możemy programy Jacka Fedorowicza „O przyczynach pijaństwa w PRL”<sup>63</sup> i „O cenzurze”<sup>64</sup>.

Z wydarzeń historycznych na taśmie zostały uwiecznione zapisy, dotyczące zajęć grudniowych w 1970 r. (relacje uczestników, odgłosy strzałów, przemówienie Gustawa Holoubka w Sejmie solidaryzujące z robotnikami)<sup>65</sup>, rozmowy Międzyzakładowego Komitetu Strajkowego w Gdańsku z komisją rządową w sierpniu 1980 r. (przerywane piosenkami napisanymi podczas strajku)<sup>66</sup> oraz przebieg tzw. prowokacji bydgoskiej w 1981 r. (relacje uczestników, zapisy wydarzeń)<sup>67</sup>.

---

„Proszę pana, przecież pytam pana o przynależność do organizacji funkcjonujących i działających. I proszę w prawidłowy sposób udzielać też odpowiedzi”; Lech Wałęsa: „Jeszcze raz odpowiadam. Jestem przewodniczącym związku »Solidarność«. Tak ja uważam”; Prokurator Halina Fijałkowska-Świerczyńska: „Proszę pozostawić kreskę”. Zob. AIPN Gd, 465/13, t. 8, cz. 3. Jedynym zapisem przytoczonej powyżej rozmowy na formularzu protokołu jest owa kreska. Zob. AIPN Gd, 465/13, t. 2, Protokół przesłuchania podejrzanego Lecha Wałęsy z dnia 6 XI 1985 r., k. 50–53.

<sup>54</sup> AIPN Gd, 011/127, t. 2, Protokół przeszukania mieszkania Marii Romanowskiej z dnia 28 XII 1985 r., k. 158–160; AIPN Gd, 227/4, Protokół przeszukania mieszkania Marii Romanowskiej z dnia 28 XII 1985 r., k. 179–181.

<sup>55</sup> AIPN Gd, 072/14, t. 1, Piosenki Maryli Rodowicz.

<sup>56</sup> *Ibidem*, t. 6, Album „Z nieskończoną wciąż piosenką” wydany przez Wydawnictwo CDN w 1982 r.

<sup>57</sup> *Ibidem*, t. 16, Album „Pompeja” wydany przez Niezależną Oficynę Wydawniczą w 1983 r.; AIPN Gd, 520/281, Album „La Source” wydany przez cfdt „Solidarność”.

<sup>58</sup> AIPN Gd, 072/14, t. 18, Album „Ojców Pienia” wydany przez Niezależną Oficynę Wydawniczą w 1983 r.

<sup>59</sup> *Ibidem*, t. 19, Album „Pamiętki” wydany przez Niezależną Oficynę Wydawniczą w 1983 r.

<sup>60</sup> *Ibidem*, t. 23, Album „Ballady spod lady” wydany przez Oficynę Fonograficzną CDN w 1984 r.

<sup>61</sup> *Ibidem*, t. 15, Album „Zielona Wrona” wydany przez Niezależną Oficynę Wydawniczą w 1982 r.

<sup>62</sup> *Ibidem*, t. 17, Album „Idą pancry... (czyli śpiewane zza krat)” wydany przez Niezależną Oficynę Wydawniczą w 1983 r.

<sup>63</sup> *Ibidem*, t. 14, Program „O przyczynach pijaństwa w PRL” wydany przez Oficynę Fonograficzną w Elblągu w 1985 r.

<sup>64</sup> *Ibidem*, t. 25, Program „O cenzurze” wydany przez Oficynę Fonograficzną CDN w 1985 r.

<sup>65</sup> *Ibidem*, t. 3, Album „Oskarżenie oprawców z Grudnia 1970 r. Archiwalne nagranie strzałów w Gdyni z Grudnia 1970 r. Przemówienie G. Holoubka w Sejmie”.

<sup>66</sup> *Ibidem*, t. 13, Album „Sierpień `80. Rozmowy: Komisja Rządowa – MKS”. W zbiorze znajdują się m.in. piosenki Jacka Kaczmarskiego, Macieja Pietrzyka i Krzysztofa Kasprzyka.

<sup>67</sup> *Ibidem*, t. 2, Album „Wydarzenia 1981 r. w Bydgoszczy”.

Unikatowy charakter posiadają nagrania wykonane przez Henryka Hryciaka podczas strajku w Stoczni Gdańskiej im. Lenina w dniach 13–15 grudnia 1981 r.<sup>68</sup> Na taśmie zostały zarejestrowane m.in. wystąpienia Stanisława Fudakowskiego, ks. Henryka Jankowskiego oraz Danuty Wałęsy. Odczytywane są również komunikaty i apele Komitetu Strajkowego. Nagrania zostały później wykorzystane jako dowód rzeczowy w sprawie przeciwko Stanisławowi Fudakowskiemu<sup>69</sup>. Niestety jakość zapisu nie jest najlepsza. Henryk Hryciak nagrywał, stojąc w tłumie przed bramą stoczni, stąd wystąpienia strajkujących są ze względu na odległość niewyraźne i często zagłuszone przez reakcje tłumu (rozmowy, komentarze, okrzyki). Ponadto zapis wymaga oczyszczenia.

Wśród nagrań znajdują się cztery kasety poświęcone ks. Jerzemu Popiełuszce. Dwie zawierają homilie wygłoszone 26 sierpnia i 7 października 1984 r. w kościele św. Stanisława Kostki w Warszawie oraz 19 października 1984 r. w kościele św. Polskich Braci Męczenników w Bydgoszczy<sup>70</sup>. Oprócz tego w zbiorze znajduje się relacja z pogrzebu ks. Jerzego Popiełuszki pt. „Początek Wielkiego Czuwania”<sup>71</sup> oraz wspomnienia pt. „Słowo o ks. Jerzym” z kolekcji Janiny Jankowskiej<sup>72</sup>.

Część nagrań zawiera następujące audycje radiowe: serwis informacyjny w języku angielskim, audycję zagraniczną w języku polskim dotyczącą ekologii w krajach komunistycznych<sup>73</sup>, wystąpienie Natalii Gorbaniewskiej<sup>74</sup> o obrońcach praw człowieka w ZSRR<sup>75</sup>. Posiadamy również fragment audycji na temat sytuacji ekonomicznej i politycznej Polski w 1985 r., m.in. nieudanego strajku generalnego, mającego odbyć się w dniu 1 lipca 1985 r., przygotowań organizacji opozycyjnych do wyborów parlamentarnych, procesu Władysława Frasyniuka, Bogdana Lisa i Adama Michnika; w jej trakcie cytowane są także wspomnienia Jacka Kuronia<sup>76</sup>. Ciekawym nagraniem jest też występ Stefana Bratkowskiego pt. „Gazeta Dźwiękowa nr 8”<sup>77</sup>.

<sup>68</sup> AIPN Gd, 465/43, t. 2, Strajk w Stoczni im. Lenina w Gdańsku w dniach 13–15 XII 1981 r., k. 157.

<sup>69</sup> *Ibidem*, t. 1–2, Akta sprawy III K 81/82 przeciwko Stanisławowi Fudakowskiemu; AIPN Gd, 59/4, Akta sprawy 4 Ds 30/82 przeciwko Stanisławowi Fudakowskiemu.

<sup>70</sup> AIPN Gd, 072/14, t. 4, Album „Ksiądz Jerzy Popiełuszko. Ostatnie homilie”, wydanie I dotowane przez Fundusz Kultury Niezależnej; *ibidem*, t. 5, Album „Ksiądz Jerzy Popiełuszko. Ostatnie homilie”, wydanie II dotowane przez RKW NSZZ „Solidarność” Mazowsze.

<sup>71</sup> *Ibidem*, t. 22, Album „Początek Wielkiego Czuwania” wydany przez Niezależną Oficynę Wydawniczą w 1985 r.

<sup>72</sup> *Ibidem*, t. 26, Album „Słowo o księdzu Jerzym” wydany przez Oficynę Fonograficzną CDN w 1985 r. W nagraniu wykorzystano fragmenty homilii, wiersze Zbigniewa Herberta, Ryszarda Krynickiego, wspomnienia Klemensa Szaniawskiego, Marii Chwalibóg, Jacka Lipińskiego, Hanny Skarżanki i Romy Szczepkowskiej.

<sup>73</sup> *Ibidem*, t. 1, Audycja radiowa o tematyce ekologicznej.

<sup>74</sup> Natalia Gorbaniewska (ur. 1936 r.) – rosyjska poetka, dziennikarka, tłumaczka literatury polskiej. Absolwentka Uniwersytetu Leningradzkiego. W 1968 r. współorganizatorka demonstracji w Moskwie przeciwko wejściu wojsk Układu Warszawskiego do Czechosłowacji, aresztowana, w 1970 r. uznana za psychicznie chorą i więziona do 1972 r. w szpitalu psychiatrycznym w Kazaniu i w więzieniu na Butyrkach w Moskwie. W 1975 r. zmuszona do opuszczenia ZSRR. Osiedliła się w Paryżu. Pracowała jako dziennikarka w kilku rosyjskich pismach emigracyjnych, a także dla Radia Swoboda. Od 2005 r. obywatelka Polski.

<sup>75</sup> AIPN Gd, t. 24, Album „Natalia Gorbaniewska mówi o obrońcach praw człowieka ZSRR” wydany przez Oficynę Fonograficzną CDN w 1984 r.

<sup>76</sup> *Ibidem*, t. 1, Audycja dotycząca sytuacji ekonomicznej i politycznej w Polsce w 1985 r.

<sup>77</sup> *Ibidem*, t. 7, Album „Gazeta Dźwiękowa nr 8” wydany przez Wydawnictwo Arka w 1984 r.

W zbiorze znajdują się również nagrania literatury bezdebitowej: „Rok 1984” George’a Orwella<sup>78</sup> oraz „O Polakach, Polsce i komunizmie” Leopolda Tyrmanda<sup>79</sup>. Powieść Orwella została także adaptowana na słuchowisko<sup>80</sup>.

Wyjątkową wartość, ze względu na swoją unikatowość, posiada zapis pierwszego spotkania Międzyzakładowej Komisji Koordynacyjnej NSZZ „Solidarność” w Słupsku z Międzyzakładową Komisją Organizacyjną NSZZ „Solidarność” w Słupsku, które odbyło się 30 marca 1989 r.<sup>81</sup> Nagranie zostało wykonane przez uczestnika tego spotkania Edwarda Müllera i do tej pory nie było publikowane.

### Charakterystyka nagrań video

Wśród nagrań video najliczniejszą grupę stanowią relacje z różnego rodzaju wystąpień antypaństwowych i antypartyjnych (demonstracje, starcia uliczne, składanie kwiatów, wiece, pochody). Obejmują one zasadniczo okres od 1 maja 1982 r. do 15 sierpnia 1989 r. Nagrania różnią się pod względem jakości i czasu trwania. Obok dłuższych ujęć obrazujących przebieg poszczególnych wydarzeń, znajdują się także krótsze zapisy, czasem o charakterze wręcz migawkowym. Najczęściej filmowano centrum Gdańska, szczególnie ul. Rajska, z uwagi na fakt, iż jest to ulica łącząca kościół św. Brygidy z węzłem komunikacyjnym przy Dworcu Głównym w Gdańsku. Niejednokrotnie wyjście ludzi z kościoła przeradzało się w manifestację opozycyjną. Bardzo często rejestrowano pl. Solidarności, gdyż był on głównym miejscem celebrowania uroczystości rocznicowych Grudnia ’70 i Sierpnia ’80 oraz innych świąt obchodzonych przez ugrupowania opozycyjne (m.in. 3 Maja, 11 Listopada), podczas których składano kwiaty i wygłaszano przemówienia. W zasobie znajdują się również nagrania przedstawiające okolice kościoła Mariackiego, ul. Chlebnicką, św. Ducha, Groblę, Lawendową, Długą, Długi Targ, Targ Węglowy, Targ Drzewny, Podwale Grodzkie, Wały Piastowskie oraz Długie Pobrzeże. Rzadkie są ujęcia dokumentujące wydarzenia poza centrum Gdańska, są to jedynie okolice al. Zwycięstwa łączącej centrum miasta z dzielnicą Wrzeszcz oraz ul. Sobieskiego, a także okolice dworca PKP Gdańsk-Wrzeszcz. Do wyjątkowych można zaliczyć film ukazujący przejazd manifestantów kolejką SKM ze stacji Gdańsk Główny do stacji Gdańsk-Oliwa<sup>82</sup>.

Wśród wielu manifestacji wyróżniają się pochody zorganizowane z okazji rocznicy zbrodni katyńskiej w 1988 i 1989 r.<sup>83</sup> Na uwagę zasługują również obchody rocznicy podpisania porozumień gdańskich w kościele dominikańskim św. Mikołaja w Gdańsku z udziałem niezidentyfikowanego zakonnika, prezesa Związku Miast Polskich – Jerzego Kuciapy oraz m.in. Lecha Wałęsy, Tadeusza Mazowieckiego, Bronisława Geremka i Janusza Onyszkiewicza w dniu 31 sierpnia 1985 r.<sup>84</sup> Do innego rodzaju manifestacji można zaliczyć ułożenie

<sup>78</sup> AIPN Gd, 072/14, t. 9–12, Powieść „Rok 1984” wydana przez Niezależną Oficynę Wydawniczą w 1984 r.

<sup>79</sup> *Ibidem*, t. 20, Album „O Polakach, Polsce i komunizmie” wydany przez Niezależną Oficynę Wydawniczą w 1984 r.

<sup>80</sup> *Ibidem*, t. 21, Słuchowisko „Rok 1984” wydane przez Niezależną Oficynę Wydawniczą w 1984 r.

<sup>81</sup> AIPN Gd, 397/169, Spotkanie Międzyzakładowej Komisji Koordynacyjnej NSZZ „Solidarność” w Słupsku z Międzyzakładową Komisją Organizacyjną NSZZ „Solidarność” w Słupsku z dnia 30 III 1989 r.

<sup>82</sup> AIPN Gd, 334/28, Przejazd ugrupowań opozycyjnych kolejką SKM z dworca Gdańsk Główny do stacji Gdańsk Oliwa jesienią 1988 r.

<sup>83</sup> AIPN Gd, 334/20, Pochód upamiętniający zbrodnię katyńską w dniu 16 IV 1988 r.; AIPN Gd, 334/21, Pochód upamiętniający rocznicę zbrodni katyńskiej w dniu 16 IV 1989 r.

<sup>84</sup> AIPN Gd, 334/3, Obchody rocznicy podpisania porozumień gdańskich w kościele św. Mikołaja w Gdańsku w dniu 31 VIII 1985 r.

z desek na stokach bastionu Żubr postaci ks. Jerzego Popiełuszki, co zostało uwiecznione na filmie z dnia 20 grudnia 1987 r.<sup>85</sup>

W przypadku nagrań dotyczących Sopotu, zachowały się taśmy odtwarzające manifestacje młodzieży związanej z NZS oraz ugrupowaniami anarchistycznymi, do których doszło w dniach 21 marca 1988 r. (święto topienia marzanny mającej postać gen. Wojciecha Jaruzelskiego)<sup>86</sup>, 17 lutego<sup>87</sup> i 1 kwietnia 1989 r.<sup>88</sup> Na filmach możemy zobaczyć główne ulice Sopotu: Al. Niepodległości, Bohaterów Monte Cassino, skwer przed moło, okolice Grand Hotelu oraz budynki Uniwersytetu Gdańskiego.

Jedyny zapis dotyczący Gdyni odnosi się do obchodów rocznicy wydarzeń grudniowych zorganizowanych 17 grudnia 1988 r. pod pomnikami Ofiar Grudnia przy stacji SKM Gdynia-Stocznia i przed Urzędem Miejskim w Gdyni<sup>89</sup>.

W Słupsku została sfilmowana manifestacja zorganizowana przez NSZZ „Solidarność” w dniu 31 sierpnia 1982 r., która przerodziła się w starcia z ZOMO<sup>90</sup>. W zasobie OBUiAD w Gdańsku znajduje się również kasetka opatrzona tytułem „Przemówienie Lecha Wałęsy 27 IV 1986 r.”<sup>91</sup> Niestety, z braku odpowiedniego sprzętu odtwarzającego, jej zawartość pozostaje nieznana. Podobnie przedstawia się sytuacja z taśmą magnetyczną opatrzoną niejasnym opisem „Wydarzenia pod pomnikiem i walki uliczne, Warszawa, 12 X 1982 r.”<sup>92</sup>

Manifestacje najczęściej organizowane były przez NSZZ „Solidarność”, wśród transparentów widoczne są także znaki Solidarności Walczącej, Konfederacji Polski Niepodległej, Niezależnego Zrzeszenia Studentów i Polskiej Partii Niepodległościowej. Pod koniec lat osiemdziesiątych szczególnie aktywnie wyróżniała się Federacja Młodzieży Walczącej. Wśród uczestników można rozpoznać m.in. Lecha Wałęsę, Alojzego Szablewskiego, Andrzeja Gwiadzę, Tadeusza Mazowieckiego, Janusza Onyszkiewicza, Bronisława Geremka.

Specyficzne ze względu na swój charakter były także wiece i happeningi przygotowywane przez organizacje młodzieżowe skupione wokół ugrupowań anarchistycznych i Pomarańczowej Alternatywy, których głównym tematem był sprzeciw wobec planów budowy elektrowni atomowej w Żarnowcu. Odbywały się one regularnie na schodach Ratusza Głównomiejskiego w Gdańsku. Zarejestrowany materiał obejmuje sześć nagrań w okresie od 3 marca 1989 r. do 14 kwietnia 1989 r.<sup>93</sup> Wśród najaktywniejszych uczestników można rozpoznać m.in. Krzysztofa Skibę<sup>94</sup>.

W zasobie OBUiAD w Gdańsku znajduje się również obszerny materiał na temat strajków w Stoczni Gdańskiej im. Lenina. Niestety strajku sierpniowego 1980 r. dotyczą tylko dwa

<sup>85</sup> AIPN Gd, 334/18, Postać ks. Jerzego Popiełuszki ułożona na stokach bastionu w Gdańsku w dniu 20 XII 1987 r.

<sup>86</sup> AIPN Gd, 334/8, Topienie kukły gen. Jaruzelskiego w postaci marzanny w Sopocie w dniu 21 III 1988 r.

<sup>87</sup> AIPN Gd, 334/12, Manifestacja studencka w Sopocie w dniu 17 II 1989 r.

<sup>88</sup> AIPN Gd, 334/20, Manifestacja organizacji młodzieżowych w Sopocie w dniu 1 IV 1989 r.

<sup>89</sup> AIPN Gd, 334/25, Obchody rocznicy wydarzeń grudniowych w Gdyni w dniu 17 XII 1988 r.

<sup>90</sup> AIPN Gd, 319/1, Zamieszki w Słupsku w dniu 31 VIII 1982 r.

<sup>91</sup> AIPN Gd, 319/4, Przemówienie Lecha Wałęsy z dnia 27 IV 1986 r.

<sup>92</sup> AIPN Gd, 334/55, „Wydarzenia pod pomnikiem i walki uliczne, Warszawa, 12 X 1982 r.”

<sup>93</sup> AIPN Gd, 334/25, Wiece protestacyjne przeciwko budowie elektrowni jądrowej w Żarnowcu w dniach: 3 i 10 III 1989 r.; AIPN Gd, 334/24, Wiece protestacyjne przeciwko budowie elektrowni jądrowej w Żarnowcu w dniach: 17 i 31 III 1989 r. oraz 14 IV 1989 r.; AIPN Gd, 334/21, Wiec protestacyjny przeciwko budowie elektrowni jądrowej w Żarnowcu w dniu 7 IV 1989 r.

<sup>94</sup> AIPN Gd, 334/24, Wiec protestacyjny przeciw budowie elektrowni jądrowej w Żarnowcu w dniu 31 III 1989 r.

krótkie zapisy, będące prawdopodobnie fragmentem filmu dokumentalnego, które przypadkowo znalazły się na taśmie. Nagrania te ukazują negocjacje Międzyzakładowego Komitetu Strajkowego z delegacją rządową i wystąpienia Lecha Wałęsy, Wojciecha Gruszewskiego i Floriana Wiśniewskiego<sup>95</sup>. Liczniejsze są nagrania ze strajku w Stoczni Gdańskiej im. Lenina w maju 1988 r. Przedstawiają one początkowe dni strajku – 3 i 4 maja 1988 r., robotników z flagami, odczytywanie informacji prasowych o strajku oraz wystąpienie Komitetu Strajkowego z postulatami. Nagrane zostały również przemówienia Lecha Wałęsy, Alojzego Szablewskiego, Andrzeja Gwiazdy oraz wywiady telewizyjne ze strajkującymi, w tym dłuższy wywiad z Alojzym Szablewskim<sup>96</sup>. Natomiast najszerszy materiał dotyczy strajku w Stoczni Gdańskiej im. Lenina od 22 sierpnia do 1 września 1988 r. Zarejestrowano wówczas także strajki w innych zakładach Gdańska – Stoczni Północnej, Gdańskiej Stoczni Remontowej, Morskim Porcie Handlowym i Porcie Północnym, a nawet w Zakładzie Oczyszczania Miasta. Nagranie ilustruje początek strajku dnia 22 sierpnia 1988 r. m.in. malowanie haseł na dachach, rozlepianie afiszy, a także ekipy telewizyjne, wchodzące do stoczni<sup>97</sup>. Materiał z następnych dni pokazuje zewnętrzne otoczenie Stoczni Gdańskiej im. Lenina (plakaty i afisze na murach, a także satyryczny „Fanclub Jerzego Urbana”), patrole ZOMO, robotników siedzących na murze stoczni oraz ogólną sytuację w rejonie bram stoczniowych<sup>98</sup>. Można również zaobserwować robotników opuszczających stocznnię przez mur<sup>99</sup>. Na filmie słychać także okrzyki „Solidarność!” z przejeżdżających kolejek SKM<sup>100</sup>. Natomiast 31 sierpnia 1988 r. zostało zarejestrowane składanie kwiatów przez delegacje NSZZ „Solidarność” pod pomnikiem Poległych Stoczniovców<sup>101</sup>. Obszernie sfilmowano zakończenie strajku w dniu 1 września 1988 r. i wystąpienie tego dnia Lecha Wałęsy oraz burzliwą reakcję stoczniovców i ostrą polemikę<sup>102</sup>. Nagranie pokazuje również wiec przed bramą stoczni, a następnie pochód z udziałem m.in. ks. Henryka Jankowskiego, udający się pod kościół św. Brygidy<sup>103</sup>. Widoczny jest również demontaż transparentów i afiszy strajkowych z bram stoczni, a także wywiady ze stoczniovcami przeprowadzane przez ekipy telewizyjne<sup>104</sup>.

Nagrania, przedstawiające strajk w Stoczni Północnej w Gdańsku, zostały wykonane w okresie od 24 sierpnia do 1 września 1988 r. Są to krótkie ujęcia, pokazujące oflagowaną bramę stoczni oraz robotników, opuszczających zakład przez płot<sup>105</sup>.

Podobnie prezentują się zapisy, dotyczące Gdańskiej Stoczni Remontowej z dni 25, 29 sierpnia i 1 września 1988 r. Obok oflagowanej bramy stoczni zarejestrowano także

<sup>95</sup> AIPN Gd, 334/22, Negocjacje Międzyzakładowego Komitetu Strajkowego z delegacją rządową w Gdańsku w sierpniu 1980 r.

<sup>96</sup> *Ibidem*, Strajk w Stoczni im. Lenina w Gdańsku w dniach 3–4 V 1988 r.

<sup>97</sup> AIPN Gd, 334/11, Strajk w Stoczni im. Lenina w Gdańsku w dniach 22–24 VIII 1988 r.

<sup>98</sup> AIPN Gd, 334/10, Strajk w Stoczni im. Lenina w Gdańsku w dniach 24–31 VIII 1988 r.; AIPN Gd, 334/11, Strajk w Stoczni im. Lenina w Gdańsku w dniach 22–24 VIII 1988 r.; AIPN Gd, 334/13, Strajk w Stoczni im. Lenina w Gdańsku w dniach 28 VIII–1 IX 1988 r.; AIPN Gd, 334/15, Strajk w Stoczni im. Lenina w Gdańsku w dniach 27 VIII–1 IX 1988 r.

<sup>99</sup> AIPN Gd, 334/11, Strajk w Stoczni im. Lenina w Gdańsku w dniach 22–24 VIII 1988 r.

<sup>100</sup> *Ibidem*, Strajk w Stoczni im. Lenina w Gdańsku w dniach 22–24 VIII 1988 r.; AIPN Gd, 334/15, Strajk w Stoczni im. Lenina w Gdańsku w dniach 27 VIII–1 IX 1988 r.

<sup>101</sup> AIPN Gd, 334/10, Strajk w Stoczni im. Lenina w Gdańsku w dniach 24–31 VIII 1988 r.

<sup>102</sup> AIPN Gd, 334/15, Strajk w Stoczni im. Lenina w Gdańsku w dniach 27 VIII–1 IX 1988 r.

<sup>103</sup> AIPN Gd, 334/17, Zakończenie strajku w Stoczni im. Lenina w Gdańsku w dniu 1 IX 1988 r.

<sup>104</sup> AIPN Gd, 334/13, Zakończenie strajku w Stoczni im. Lenina w Gdańsku w dniu 1 IX 1988 r.

<sup>105</sup> AIPN Gd, 334/10, Strajk w Stoczni Północnej w Gdańsku w dniach 25–29 VIII 1988 r.; AIPN Gd, 334/11, Strajk w Stoczni Północnej w Gdańsku w dniu 24 VIII 1988 r.; AIPN Gd, 334/13, Strajk w Stoczni Północnej w Gdańsku w dniu 1 IX 1988 r.

fragment mszy polowej z okazji zakończenia strajku oraz początek pochodu stoczniowców<sup>106</sup>. Krótkie ujęcia przedstawiają sytuację w gdańskim porcie w dniach 25 sierpnia i 1 września 1988 r.<sup>107</sup> Zdecydowanie dłuższe jest nagranie wiecu przed dyrekcją portu w dniu 2 września 1988 r. w obronie pracowników zwolnionych w czasie strajku<sup>108</sup>. Podobnie wyglądają nagrania Portu Północnego z 25 sierpnia i 1 września 1988 r. Widoczne są bramy portu i hasła strajkowe wymalowane na wagonach<sup>109</sup>. Krótkie ujęcie pokazuje także strajk w Zakładzie Oczyszczania Miasta w dniu 1 września 1988 r.<sup>110</sup>

W zasobie OBUiAD w Gdańsku znajduje się obszerny materiał, dotyczący działalności NSZZ „Solidarność” w latach 1980–1981. Niestety z powodu braku odpowiedniego sprzętu nie można go odtworzyć. Wszelkie informacje na temat taśm pochodzą wyłącznie z ich opisu wykonanego przez Komendę Wojewódzką Policji w Gdańsku. Według niego nagrania przedstawiają I Zjazd NSZZ „Solidarność”, posiedzenia Krajowej Komisji Porozumiewawczej, strajki w Radomiu, Zielonej Górze, Żyrardowie, wypowiedzi czołowych działaczy Solidarności m.in. Lecha Wałęsy, Mariana Jurczyka, Jana Rulewskiego, Bogdana Lisa, Andrzeja Gwiazdy oraz Anny Walentynowicz<sup>111</sup>.

W zasobie archiwalnym gdańskiego Oddziału IPN znajdują się również liczne źródła audiowizualne związane z pielgrzymką papieża Jana Pawła II do Trójmiasta w dniach 11–12 czerwca 1987 r. Na taśmach zarejestrowano przejazd papieża ul. 10 Lutego w Gdyni, a następnie mszę na Skwerze Kościuszki oraz odpłynięcie na ORP „Mewa”<sup>112</sup> do Gdańska. Nagrania obejmują również spotkanie z młodzieżą na Westerplatte<sup>113</sup>, przejazd ulicami Głównego Miasta do kościoła Mariackiego<sup>114</sup> oraz mszę w Gdańsku-Zaspie<sup>115</sup>. Uwaga „operatora” skupiała się na licznych transparentach NSZZ „Solidarność” i innych ugrupowaniach opozycyjnych. Sfilmowany został pochód sformowany po mszy, który przeszedł ulicami Zasy

<sup>106</sup> AIPN Gd, 334/10, Strajk w Gdańskiej Stoczni Remontowej w dniach 25–29 VIII 1988 r.; AIPN Gd, 334/13, Strajk w Gdańskiej Stoczni Remontowej w dniu 1 IX 1988 r.; AIPN Gd, 334/17, Strajk w Gdańskiej Stoczni Remontowej w dniu 1 IX 1988 r.

<sup>107</sup> AIPN Gd, 334/10, Strajk w Porcie Gdańskim w dniu 25 VIII 1988 r.; AIPN Gd, 334/13, Strajk w Porcie Gdańskim w dniu 1 IX 1988 r.

<sup>108</sup> AIPN Gd, 334/17, Wiec przed dyrekcją Portu Gdańskiego w dniu 2 IX 1988 r.

<sup>109</sup> AIPN Gd, 334/10, Strajk w Porcie Północnym w Gdańsku w dniu 25 VIII 1988 r.; AIPN Gd, 334/17, Strajk w Porcie Północnym w Gdańsku w dniu 1 IX 1988 r.

<sup>110</sup> AIPN Gd, 334/17, Strajk w Zakładzie Oczyszczania Miasta w Gdańsku w dniu 1 IX 1988 r.

<sup>111</sup> AIPN Gd, 334/38, „Dr Handske – wypowiedź, Hebole – Politechnika Radomska, wywiady członków »Solidarności«, strajk studentów, rozmowy: Jan Rulewski, Bogdan Lis, z lat 1980–1984”; AIPN Gd, 334/39, „Marian Jurczyk, Andrzej Gwiazda odpowiadają na pytania, Lech Wałęsa przewodniczącym »Solidarności«, przemówienie uczniów Szkoły Podstawowej nr 8, wystąpienie J. Jerza, 2 X 1981 r.”; AIPN Gd, 334/41, „Strajk w Zielonej Górze. Dyskusja: Andrzej Gwiazda, delegat z Zielonej Góry, Jaworski, Lech Wałęsa, Anna Walentynowicz, z lat 1980–1984”; AIPN Gd, 334/42, „Marian Jurczyk, Lech Wałęsa, Jan Rulewski – program wyborczy, zjazd »Solidarności«, z lat 1980–1984”; AIPN Gd, 334/45, „Wypowiedzi Lecha Wałęsy, wywiad, 10 XII 1981 r.”; AIPN Gd, 334/46, „Lech Wałęsa, Kinaszewski, Kurowski, Sobieraj – wywiady, przemówienia, 11 XII 1981 r.”; AIPN Gd, 334/48, „Hala Gwardii wypowiedzi robotników, spotkanie Lecha Wałęsy ze społeczeństwem Żyrardowa, 27 XI 1981 r.”; AIPN Gd, 334/49, „Dyskusje: Sobieraj, Jaworski, Jan Rulewski, Sikora, 11 XII 1981 r.”; AIPN Gd, 334/54, „Spotkanie Wałęsy ze społeczeństwem Żyrardowa, uchwały w sprawie negocjacji z rządem, 4 XI 1981 r.”; AIPN Gd, 334/57, „Posiedzenia KKP, dyskusja Walentynowicz, Rozpłochowski, Krupiński, Palka, Wielowiejski, 4 XI 1982 r.”

<sup>112</sup> AIPN Gd, 334/4–5, Pielgrzymka papieża Jana Pawła II w Trójmieście w dniach 11–12 VI 1987 r.

<sup>113</sup> AIPN Gd, 334/4, Pielgrzymka papieża Jana Pawła II w Trójmieście w dniach 11–12 VI 1987 r.

<sup>114</sup> *Ibidem*.

<sup>115</sup> *Ibidem*; AIPN Gd, 334/5–7, Pielgrzymka papieża Jana Pawła II w Trójmieście w dniach 11–12 VI 1987 r.



i Wrzeszcza<sup>116</sup>. Unikatowe nagranie stanowi modlitwa papieża pod pomnikiem Poległych Stoczniovców w Gdańsku; w tle widoczny jest rząd odwróconych plecami funkcjonariuszy SB w ubraniach cywilnych, którzy mieli stanowić milczący tłum<sup>117</sup>. W zasobie znajduje się również krótkie nagranie, obrazujące przygotowania do wizyty papieża. Na jednym z bloków w centrum Gdańska widoczny jest transparent z napisem: „Parafia św. Brygidy z Papieżem”<sup>118</sup>.

Zarejestrowane zostały także inne uroczystości religijne. W zasobie OBUiAD w Gdańsku znajduje się zapis pożegnania peregrynującego obrazu Matki Boskiej Częstochowskiej przed kościołem św. Kazimierza na Zaspie w dniu 15 maja 1988 r. Sfilmowany został także przejazd konwoju z obrazem przez główne ulice Gdańska aż do granicy z Pruszczem Gdańskim. Po drodze samochód był zatrzymywany przez żegnających go mieszkańców miasta<sup>119</sup>. Dokładnie nagrana została procesja Bożego Ciała w dniu 2 czerwca 1988 r. Wzięły w niej udział liczne ugrupowania kombatanckie i opozycyjne oraz czołowe postaci gdańskiej „Solidarności”, m.in. Lech Wałęsa, Alojzy Szablewski, Krzysztof Pusz. Wśród osób duchownych można zauważyć ks. Henryka Jankowskiego i bp. Tadeusza Gocłowskiego. Procesja przeszła spod kościoła Mariackiego do kościoła św. Brygidy<sup>120</sup>.

Liczne nagrania dokumentują również uczestników mszy w kościele św. Brygidy w okresie od 16 grudnia 1984 r. do 15 sierpnia 1989 r.<sup>121</sup> Są to jednakże filmy pokazujące tylko stojące przed kościołem osoby, bądź też grupy opuszczające kościół po zakończonym nabożeństwie. Natomiast jedyny zapis z relacją mszy św. nie pochodzi z nagrań operacyjnych. Znajduje się on na kasecie skonfiskowanej Johnowi Henrick’emu, który sfilmował uroczystość 29 września 1983 r.<sup>122</sup> Fragment mszy przedstawia natomiast film nagrany podczas nabożeństwa odprawianego na pl. Solidarności dnia 15 sierpnia 1989 r., z okazji 9. rocznicy rozpoczęcia strajków w 1980 r.<sup>123</sup> Migawkowy charakter posiada zapis mszy mającej miejsce w Gdańskiej Stoczni Remontowej z okazji zakończenia strajku w dniu 1 września 1988 r.<sup>124</sup> W zasobie znajduje się również taśma opatrzona napisem „Pielgrzymka do Częstochowy, 29 lipca 1983 r.”<sup>125</sup> Niestety, nie można jej odtworzyć z powodu braku odpowiedniego sprzętu. Prawdopodobnie religijny charakter mają również uroczystości święta 3 Maja zarejestrowane przed nieznanym kościołem w Słupsku<sup>126</sup>. Treść tej taśmy pozostaje także bliżej nieznaną.

Wśród dokumentacji audiowizualnej w gdańskim Oddziale IPN znajduje się również nagranie z wizyty senatora Edwarda Kennedy’ego w Gdańsku, która miała miejsce 24 maja 1987 r. Prezentuje ono składanie kwiatów przez Kennedy’ego razem z ks. Henrykiem Jankowskim i Lechem Wałęsą pod pomnikiem Poległych Stoczniovców oraz przejazd autokarem pod kościół św. Brygidy, gdzie senatora powitali mieszkańcy miasta<sup>127</sup>.

<sup>116</sup> AIPN Gd, 334/5–7, Pielgrzymka papieża Jana Pawła II w Trójmieście w dniach 11–12 VI 1987 r.

<sup>117</sup> AIPN Gd, 334/4, Pielgrzymka papieża Jana Pawła II w Trójmieście w dniach 11–12 VI 1987 r.

<sup>118</sup> AIPN Gd, 334/18, Przygotowania do wizyty papieża Jana Pawła II w Gdańsku w dniu 8 VI 1987 r.

<sup>119</sup> AIPN Gd, 334/16, Pożegnanie obrazu Matki Boskiej Częstochowskiej w Gdańsku w dniu 15 V 1988 r.

<sup>120</sup> *Ibidem*, Uroczystości Bożego Ciała w Gdańsku w dniu 2 VI 1988 r.

<sup>121</sup> AIPN Gd: 334/1–3, 334/8–14, 334/16–21, 334/23–25, 334/28, Sytuacja ogólna w rejonie kościoła św. Brygidy w Gdańsku od 16 XII 1984 r. do 15 VIII 1989 r.

<sup>122</sup> AIPN Gd, 481/33, Msza w kościele św. Brygidy w Gdańsku w dniu 29 IX 1983 r.

<sup>123</sup> AIPN Gd, 334/23, Msza na placu Solidarności w Gdańsku w dniu 15 VIII 1989 r.

<sup>124</sup> AIPN Gd, 334/13, Msza w Gdańskiej Stoczni Remontowej w dniu 1 IX 1989 r.

<sup>125</sup> AIPN Gd, 334/43, „Pielgrzymka do Częstochowy, 29 VII 1983 r.”

<sup>126</sup> AIPN Gd, 319/3, „Obchody 3 Maja przed kościołem”.

<sup>127</sup> AIPN Gd, 334/18, Wizyta senatora Edwarda Kennedy’ego w Gdańsku w dniu 24 V 1987 r.

OBUiAD w Gdańsku posiada również kilka filmów dokumentalnych różnej proveniencji. Najliczniejsze są filmy, które były emitowane w telewizji i najprawdopodobniej zostały nagrane na kasety przez funkcjonariuszy. Najstarszym dokumentem jest „Melchior Wańkowicz. Opowieść o bitwie. Monte Cassino. Fragmenty wspomnień” z 1971 r., zrealizowany przez Jerzego Passendorfera<sup>128</sup>; w zasobie znajduje się także „Czas krwi i chwały” z 1985 r. w reżyserii Macieja Sieńskiego, dotyczący udziału Polaków w II wojnie światowej<sup>129</sup>, fragment programu dokumentalnego na temat gen. Czesława Kiszczaka i obrad Okrągłego Stołu w reżyserii Romana Janczewskiego i Andrzeja Lewandowskiego<sup>130</sup> oraz fragment programu z cyklu „Rewizja nadzwyczajna” pt. „Proces szesnastu” z udziałem Dariusza Baliszewskiego i prof. Eugeniusza Duraczyńskiego<sup>131</sup>. Na kasetach nagrane są także fragmenty programów informacyjnych TVP – gdańskiej „Panoramy” i „Dziennika Telewizyjnego”, prezentujące wizytę gen. Czesława Kiszczaka w Gdańsku w dniu 29 maja 1989 r.<sup>132</sup> Z materiałów TV Gdańsk pochodzi z kolei nagranie z nieudanego wodowania statku „Mir” w Stoczni Gdańskiej im. Lenina w dniu 31 marca 1987 r.<sup>133</sup>

Filmem, który także emitowany był w telewizji, ale jego powstanie ma ścisły związek z działaniami operacyjnymi SB, jest dokument pt. „Zwierzenia Lecha Wałęsy”, zrealizowany w 1983 r., przedstawiający rozmowę przewodniczącego „Solidarności” z bratem Stanisławem, która miała się odbyć w Ośrodku Internowania w Arłamowie dnia 29 września 1982 r. W filmie oprócz rozmowy zamieszczone są: ujęcie odnoszące się do potwierdzenia autentyczności nagrania przez Stanisława Wałęsę oraz zeznania Lecha Wałęsy złożone w Izbie Skarbowej w Gdańsku<sup>134</sup>. W zasobie OBUiAD w Gdańsku znajdują się również dwie taśmy opatrzone napisem „Rozmowa braci Wałęsów”<sup>135</sup>, jednak z braku odpowiedniego sprzętu do odtwarzania nie można stwierdzić, czy są to kolejne kopie programu telewizyjnego, czy też nagrania z szerszym materiałem.

W zbiorze przekazanym przez Okręgową Komisję Badania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu w Gdańsku znajduje się fragment niemieckiej kroniki „Feldzug in Polen”, dotyczący zajęcia Gdańska przez III Rzeszę w dniu 1 września 1939 r. (obrona Poczty Polskiej, pożegnanie wysokiego komisarza Ligi Narodów, defilada wojsk niemieckich na ul. Długiej)<sup>136</sup>.

Zasób OBUiAD w Gdańsku został także wzbogacony o filmy przekazane przez darczyńców. Od pani Izabeli Kochanowskiej otrzymaliśmy film dokumentalny o majorze Hieronimie Dekutowskim<sup>137</sup> pt. „Major „»Zapora«” w reżyserii Ewy Kurek, wyprodukowany

<sup>128</sup> AIPN Gd, 334/27, „Melchior Wańkowicz. Opowieść o bitwie. Monte Cassino. Fragmenty wspomnień”.

<sup>129</sup> *Ibidem*, „Czas krwi i chwały”.

<sup>130</sup> AIPN Gd, 334/20, Fragment programu dokumentalnego dotyczącego gen. Czesława Kiszczaka i obrad Okrągłego Stołu.

<sup>131</sup> AIPN Gd, 334/27, Fragment programu z cyklu „Rewizja nadzwyczajna” pt. „Proces szesnastu”.

<sup>132</sup> AIPN Gd, 334/22, Fragment magazynu TVG „Panorama” i „Dziennika Telewizyjnego”.

<sup>133</sup> AIPN Gd, 334/2, Wodowanie statku „Mir” w Stoczni im. Lenina w Gdańsku w dniu 31 III 1987 r. (z materiałów TVG).

<sup>134</sup> AIPN Gd, 334/27, „Zwierzenia Lecha Wałęsy”.

<sup>135</sup> AIPN Gd, 334/51, „Rozmowa braci Wałęsów cz. 1, z lat 1980–1984”; AIPN Gd, 334/52, „Rozmowa braci Wałęsów cz. 2, z lat 1980–1984”.

<sup>136</sup> AIPN Gd, 43/57, „Feldzug in Polen” (fragment).

<sup>137</sup> Hieronim Dekutowski, ps. „Zapora”, „Odra”, „Rezu”, „Stary”, „Henryk Zagon” (1918–1949) – ochotnik w wojnie obronnej 1939 r., żołnierz 2. Dywizji Strzelców Pieszych we Francji, w 1943 r. zaprzysiężony jako cichociemny i zrzucony do kraju, od 1944 r. szef Kedywu w Inspektoracie Rejonowym Lublin-Puławy, po czasowym rozformowaniu swojego oddziału w sierpniu 1944 r., w styczniu 1945 r. powrócił do konspiracji,

w 1996 r.<sup>138</sup> Oprócz tego Izabela Kochanowska przekazała nagrane na płytach CD swoje wspomnienia z działalności w Okręgu Armii Krajowej w Lublinie<sup>139</sup>.

Z kolei Edward Müller podarował m.in. dwa filmy. Pierwszy „Nasza Solidarność” zrealizowany przez uczniów V Liceum Ogólnokształcącego w Słupsku, prezentuje dzieje regionu słupskiego NSZZ „Solidarność”. Film był w 2000 r. laureatem głównej nagrody w konkursie Związku Harcerstwa Rzeczypospolitej pt. „Do wolnej Polski – Solidarność – XX lat Ruchu Społecznego”<sup>140</sup>. Drugi film pt. „To ci od murów, co runęły...” został nagrany przez uczniów Gimnazjum nr 2 im. ks. Jana Twardowskiego w Słupsku w 2008 r. i wysłany na konkurs ogłoszony przez Centrum Edukacji Obywatelskiej. Film przedstawia głównie wspomnienia Edwarda Müllera z lat osiemdziesiątych<sup>141</sup>.

Do najciekawszych materiałów należy zaliczyć film z wiecu poparcia dla PZPR i Edwarda Gierka, potępiający „warchołów” z Ursusa i Radomia. Miał on miejsce 28 czerwca 1976 r. na Długim Targu w Gdańsku<sup>142</sup>.

Na kasetach zostały także uwiecznione oficjalne obchody święta 1 Maja od 1979 r. do 1989 r.<sup>143</sup> Nagrania prezentują głównie pochody al. Zwycięstwa w Gdańsku przed trybuną honorową przy Operze Bałtyckiej. Tylko jeden zapis przedstawia pochod ul. Świętojańską w Gdyni, według opisu kasety miał on miejsce w 1986 r. Na filmie można jednak ujrzeć pomnik Jana Pawła II, który został odsłonięty 24 października 1986 r. Najprawdopodobniej nagranie dotyczy roku 1987<sup>144</sup>.

Odmienny charakter mają obchody święta 1 Maja 1989 r., zamiast pochodu prezentowany jest festyn przed muszlą koncertową na pl. Zebrań Ludowych w Gdańsku<sup>145</sup>. Nieznane bliżej pozostaje nagranie zachowane na dwóch kasetach marki Sanyo. Noszą one opis „1 Maja 1986 r.”, jednak ich zawartość z braku odpowiedniego sprzętu nie została opracowana<sup>146</sup>.

OBUiAD w Gdańsku posiada także filmy dokumentujące prawdopodobnie obchody rocznicy wybuchu II wojny światowej na Westerplatte w 1979 r. Przedstawiają one składanie kwiatów pod pomnikiem Obrońców Wybrzeża i na cmentarzu obrońców Westerplatte przez oficjalne delegacje szkół, zakładów pracy i komórek partyjnych<sup>147</sup>.

W zasobie archiwalnym znajduje się film ze spotkania Lecha Wałęsy z funkcjonariuszami wojewódzkich urzędów spraw wewnętrznych z całego kraju, które odbyło się w Gdańsku na Biskupiej Górcie w dniu 14 lutego 1990 r.<sup>148</sup> Podczas niego funkcjonariusze prosili Lecha

---

w czerwcu został dowódcą wszystkich oddziałów partyzanckich w Inspektoracie „Lublin” DSZ, we wrześniu 1947 r. aresztowany przez UB w Katowicach, skazany na śmierć 15 XI 1948 r. przez WSR w Warszawie, stracony 7 III 1949 r.

<sup>138</sup> AIPN Gd, 384/1, „Major Zapora”.

<sup>139</sup> AIPN Gd, 384/2, Wspomnienia Izabeli Kochanowskiej.

<sup>140</sup> AIPN Gd, 397/168, „Nasza Solidarność”.

<sup>141</sup> AIPN Gd, 520/38, „To ci od murów, co runęły...”.

<sup>142</sup> AIPN Gd, 371/241, Wiec na Długim Targu w Gdańsku w dniu 28 VI 1976 r.

<sup>143</sup> AIPN Gd, 334/29, Obchody święta 1 Maja w Gdańsku w 1979 r.; AIPN Gd, 334/30, „Pierwszy Maja 1986”; AIPN Gd, 334/60, „Pierwszy Maja 1986”; AIPN Gd, 334/18, Obchody święta 1 Maja w Gdańsku w 1986 i 1987 r.; AIPN Gd, 334/8, Obchody święta 1 Maja w Gdyni w 1987 i 1988 r.; AIPN Gd, 334/24, Obchody święta 1 Maja w Gdańsku w 1989 r.

<sup>144</sup> AIPN Gd, 334/8, Obchody święta 1 Maja w Gdyni w 1987 r.

<sup>145</sup> AIPN Gd, 334/24, Obchody święta 1 Maja w Gdańsku w 1989 r.

<sup>146</sup> AIPN Gd, 334/30, „Pierwszy Maja 1986”; AIPN Gd, 334/60, „Pierwszy Maja 1986”.

<sup>147</sup> AIPN Gd, 334/29, Obchody rocznicy wybuchu II wojny światowej na Westerplatte w Gdańsku w dniu 1 IX 1979 r.

<sup>148</sup> AIPN Gd, 334/26, Spotkanie Lecha Wałęsy z funkcjonariuszami WUSW w Gdańsku w dniu 14 II 1990 r.

Wałęsę o wsparcie dla tworzonego przez nich związku zawodowego oraz zadawali pytania na temat miejsca resortu spraw wewnętrznych w nowej sytuacji politycznej. Lech Wałęsa ostrzegał przed anarchizacją Polski i wypowiadał się na temat roli związków zawodowych w nowym ustroju oraz ich współdziałania z władzą centralną i samorządami. Sprzeciwiał się także dyskryminowaniu funkcjonariuszy SB w kwestii zatrudniania w organach ochrony państwa.

OBUiAD w Gdańsku dysponuje również kilkoma nagraniami dokumentującymi przesłuchania aresztowanych działaczy opozycji. Najwcześniejsze przedstawia przesłuchanie Andrzeja Smulskiego w Areszcie Śledczym w Gdańsku w dniu 13 listopada 1985 r. Przesłuchanie dotyczy działalności opozycji na terenie Trójmiasta, przede wszystkim sprawy zatrzymania samochodu, przewożącego świnię z wymalowanym na skórze napisem „Ja głosuję”<sup>149</sup>. Film prezentujący ów czteronożny „nośnik wrogiej propagandy” również znajduje się w zasobie OBUiAD w Gdańsku<sup>150</sup>.

Do niezwykle interesujących nagrań należy zaliczyć przesłuchanie Józefa Szczepańskiego w Areszcie Śledczym w Gdańsku, które odbyło się 23 maja 1985 r. Józef Szczepański miał zostać zwerbowany przez nieznanych ludzi w celu dokonania zamachu na Lecha Wałęsę. Podczas tego przesłuchania przyznał jednak, iż wszystkie jego wcześniejsze zeznania były fałszywe i nie miał w planie żadnego zamachu<sup>151</sup>.

Podobnie, jak w przypadku nagrań dźwiękowych, także wszystkie zapisy przesłuchań zarejestrowane na taśmach video występują w postaci aktowej. W kilku sytuacjach, w których opisy kaset i taśm sporządzone przez Komendę Wojewódzką Policji w Gdańsku były nieprecyzyjne, materiały aktowe pomogły zweryfikować informacje, dotyczące czasu i miejsca powstania nagrania. Oprócz wielu zalet nagrań dźwiękowych, w przypadku nagrania video można także zaobserwować zachowanie i reakcje przesłuchiwanego, co pozwala na dokładniejszą interpretację ich zeznań.

Niezwykle ciekawym nagraniem jest wywiad przeprowadzony w końcu 1986 r. przez dziennikarza Telewizji Polskiej z Ryszardem Balewskim. Wywiad miał na celu zdyskredytowanie NSZZ „Solidarność”. Balewski przedstawił terrorystyczną działalność podziemnej „Solidarności”, mającą się objawiać m.in. podpaleniami mieszkań działaczy partyjnych. Szczególnym inspiratorem tych działań był rzekomo Zbigniew Rosiak. Wywiad kończy się apelem Balewskiego do kolegów, aby zaprzestali swej zbrodniczej działalności, która służy tylko określonym środowiskom za granicą<sup>152</sup>.

<sup>149</sup> AIPN Gd, 334/2, Przesłuchanie Andrzeja Smulskiego w dniu 13 XI 1985 r. Zob. AIPN Gd, 113/7, t. 1–2, Akta sprawy III K 476/86 przeciwko Józefowi Raszewskiemu, Andrzejowi Smulskiemu i Andrzejowi Sękowskiemu.

<sup>150</sup> AIPN Gd, 334/18, Oględziny dowodów rzeczowych w sprawie przeciwko Andrzejowi Smulskiemu.

<sup>151</sup> AIPN Gd, 334/2, Przesłuchanie Józefa Szczepańskiego z dnia 23 V 1985 r.; AIPN Gd, 249/5, t. 1, Akta śledztwa 4 Ds 43/85 przeciwko Józefowi Szczepańskiemu; AIPN Gd, 013/202, Akta kontrolne śledztwa przeciwko Józefowi Szczepańskiemu. Więcej informacji dotyczących tego zamachu można znaleźć w książce: S. Cenckiewicz, P. Gontarczyk, *SB a Lech Wałęsa. Przyczynek do biografii*, Gdańsk–Warszawa–Kraków 2008, s. 150. Józef Szczepański został w 1988 r. znaleziony powieszony koło rodzinnej wsi. MO stwierdziła samobójstwo. Obecnie Oddział IPN w Gdańsku prowadzi śledztwo w tej sprawie. Zob. K. Katka, *Zabić Lecha*, „Gazeta Wyborcza”, 30 VI–1 VII 2008 r., nr 151, s. 2.

<sup>152</sup> AIPN Gd, 334/18, Wywiad z Ryszardem Balewskim. Dokładnej daty wykonania nagrania nie udało się ustalić. 25 XI 1986 r. Balewski oświadczył: „Wyrażam zgodę na przeprowadzenie ze mną wywiadu przed kamerami TVP i wykorzystanie tegoż wywiadu [w] programie Telewizji Polskiej. W niniejszym wywiadzie chciałbym powiedzieć o moich kontaktach na zlecenie TKZ-u Stoczni Gdańskiej im. Lenina z grupą terrorystyczną działającą w ramach struktury »Solidarności Walczącej« [...]”. Zob. AIPN Gd, 77/15, t. 4, Oświadczenie Ryszarda Balewskiego z dnia 25 XI 1986 r., k. 109. Natomiast w prośbie do prokuratora wojewódzkiego

W zasobie OBUiAD w Gdańsku znajduje się również krótkie nagranie, przedstawiające rozprawę w Sądzie Rejonowym w Słupsku przeciwko działaczom podziemnych struktur „Solidarności”. Niestety, na filmie można zobaczyć jedynie publiczność zgromadzoną w sali sądowej<sup>153</sup>.

Materiały video zgromadzone w zasobie OBUiAD w Gdańsku dokumentują także przeszukania mieszkań, samochodów oraz oględziny podziemnych drukarni. Dokładnie zostało sfilmowane mieszkanie użytkowane przez Tadeusza Wyganowskiego w Gdańsku-Stogach, które wykorzystywał jako punkt poligraficzny. Na filmie można zobaczyć maszyny drukarskie oraz liczne publikacje z drugiego obiegu<sup>154</sup>. Tadeusz Wyganowski dysponował także nielegalną drukarnią ujawnioną w Gdańsku-Olszynie<sup>155</sup>. Ze spisu zdawczo-odbiorczego Komendy Wojewódzkiej Policji w Gdańsku wynika, iż nagrania dokonano 19 lipca 1986 r., faktycznie dekonspiracja obu drukarni miała miejsce równocześnie 9 stycznia 1986 r.<sup>156</sup> i najprawdopodobniej jest to właściwa data powstania obu filmów.

Nielegalne wydawnictwa i transparenty zostały również ujawnione 24 kwietnia 1987 r. w mieszkaniu Barbary Hejcz w Gdańsku<sup>157</sup>. Tego samego dnia zostały odkryte antypaństwowe transparenty w mieszkaniu państwa Haliny i Dymitra Fedyk w Gdańsku-Stogach<sup>158</sup>.

Dnia 29 kwietnia 1987 r. w związku z poszukiwaniami sprawców eksplozji przed budynkiem KM PZPR w Gdyni dokonano przeszukania mieszkania Jerzego Ludke w Gdańsku-Przymorzu. Podczas rewizji znaleziono naboje, chemikalia i sprzęt elektrotechniczny<sup>159</sup>. Z tego samego dnia pochodzi nagranie przeszukania niezidentyfikowanego mieszkania w Gdańsku, podczas którego ujawniono dużą ilość sprzętu technicznego<sup>160</sup>. Na tej samej kasecie znajduje się krótkie nagranie prezentujące przeszukanie mieszkania w Gdyni, w czasie którego skonfiskowano sprzęt wyniesiony ze Stoczni im. Komuny Paryskiej w Gdyni. Nie można jednak stwierdzić czy sprawa miała podłoże polityczne, czy należała do zwykłych przestępstw kryminalnych<sup>161</sup>.

W posiadaniu OBUiAD w Gdańsku znajduje się również taśma z opisem „Drukarnia ul. Pułaskiego, ul. Tatrzańska w Sopocie, 12 VIII 1982 r.” Niestety z braku odpowiedniego sprzętu, jej zawartość pozostaje bliżej nieznaną<sup>162</sup>.

Rejestrowane były także oględziny samochodów przewożących nielegalną literaturę i aparaturę drukarską. W zasobie archiwalnym znajdują się trzy takie filmy. Najstarsze nagranie

---

z 11 I 1987 r. wspominał: „[...] z własnej inicjatywy poprosiłem ob. prokuratora o umożliwienie mi wystąpienia przed kamerami telewizji – i taki program został nagrany [...]”. Zob. AIPN Gd, 77/15, t. 4, Prośba Ryszarda Balewskiego o zmianę środka zapobiegawczego z dnia 11 I 1987 r., k. 191.

<sup>153</sup> AIPN Gd, 319/2, Rozprawa w Sądzie Rejonowym w Słupsku przeciwko działaczom podziemia w kwietniu 1983 r.

<sup>154</sup> AIPN Gd: 334/2–3, 334/7, Oględziny mieszkania Tadeusza Wyganowskiego w Gdańsku w dniu 9 I 1986 r.

<sup>155</sup> AIPN Gd, 334/2, Oględziny nielegalnej drukarni w Gdańsku w dniu 9 I 1986 r.; AIPN Gd, 334/3, Oględziny nielegalnej drukarni w Gdańsku w dniu 9 I 1986 r.

<sup>156</sup> AIPN Gd, 71/7, Akta sprawy 4 Ds 2/86 przeciwko Tadeuszowi Wyganowskiemu, Zygmuntovi Sabatowskiemu, Andrzejowi Sabatowskiemu; AIPN Gd, 013/281, Akta kontrolne śledztwa przeciwko Tadeuszowi Wyganowskiemu, Zygmuntovi Sabatowskiemu, Andrzejowi Sabatowskiemu.

<sup>157</sup> AIPN Gd: 334/2, 334/7, Oględziny mieszkania Barbary Hejcz w Gdańsku w dniu 24 IV 1987 r.

<sup>158</sup> AIPN Gd: 334/2, 334/7, Oględziny mieszkania Dymitra i Haliny Fedyków w Gdańsku w dniu 24 IV 1987 r.

<sup>159</sup> AIPN Gd, 334/18, Przeszukanie mieszkania Jerzego Ludke w Gdańsku w dniu 29 IV 1987 r.

<sup>160</sup> AIPN Gd, 334/7, Przeszukanie niezidentyfikowanego mieszkania w Gdańsku w dniu 29 IV 1987 r.

<sup>161</sup> *Ibidem*, Przeszukanie niezidentyfikowanego mieszkania w Gdyni, b.d.

<sup>162</sup> AIPN Gd, 334/31, „Drukarnia ul. Pułaskiego, ul. Tatrzańska w Sopocie, 12 VIII 1982 r.”

z dnia 8 października 1985 r. przedstawia zatrzymany w Gdyni-Orłowie samochód marki Fiat 125p, którym przewożono świnie z wymalowanym na skórze napisem „Ja głosuję”<sup>163</sup>. Kolejne nagranie datowane jest na 12 lipca 1987 r. i prezentuje samochód marki Żuk, którym transportowano dużą ilość maszyn drukarskich<sup>164</sup>. Ostatni film został wykonany 18 listopada 1986 r. i przedstawia nielegalne wydawnictwa przewożone samochodem marki Syrena<sup>165</sup>. Z tym nagraniem związane jest także inne, dokumentujące posiedzenie kolegium do spraw wykroczeń w Gdańsku w dniu 28 listopada 1986 r., skazujące użytkownika Syreny na karę grzywny i konfiskatę samochodu za przewożenie nielegalnych wydawnictw<sup>166</sup>.

Wśród nieodtworzonych dotychczas taśm filmowych znajduje się jedna opatrzona napisem: „Wiec na temat plakatowania w Toruniu, wywiad z Iwanowem, wywiad w sprawie reformacji partii, z lat 1980–1984”<sup>167</sup>. Jest on dość enigmatyczny i niestety nie można bliżej określić, jakiego rodzaju wydarzenia zarejestrowano. Tytuł sugeruje, iż nagrania prezentują prawdopodobnie wiec zorganizowany przez NSZZ „Solidarność” lub inne ugrupowanie opozycyjne. Być może jest to fragment programu telewizyjnego. Nie sposób natomiast stwierdzić, kim był wymieniony w tytule Iwanow.

Na kasetach video zostały także udokumentowane uroczystości resortowe. Najstarsze nagrania pochodzą z 1979 r. i przedstawiają obchody 35-lecia MO i SB. W dniu 17 października 1979 r. w koszarach ZOMO przy ul. Kartuskiej w Gdańsku odbył się uroczysty apel z udziałem m.in. gen. Jerzego Andrzejewskiego oraz kierownika Wydziału Administracyjnego KW PZPR w Gdańsku Stefana Jabłońskiego. W trakcie uroczystości odznaczono zasłużonych funkcjonariuszy oraz odebrano defiladę kompanii reprezentacyjnej ZOMO<sup>168</sup>. Natomiast 30 listopada odbyło się spotkanie kierownictwa KW MO z emerytami i rencistami<sup>169</sup>. Równie uroczyste były relacjonowane przez telewizję obchody 40-lecia służby MO i SB, świętowane w hali Olivia w Gdańsku, podczas których WUSW w Gdańsku otrzymał sztandar od społeczeństwa ziemi gdańskiej. Dokonano równocześnie odznaczenia sztandaru Orderem Sztandaru Pracy I Klasy i odznaką „Zasłużonym Ziemi Gdańskiej”<sup>170</sup>. Sfilmowane zostały także obchody 41-lecia służby MO i SB, podczas których WUSW w Gdańsku został odznaczony niezidentyfikowanym orderem<sup>171</sup>. Poza tym zarejestrowane zostało ślubowanie funkcjonariuszy ZOMO w Gdańsku-Złotej Karczmi oraz uroczysta akademicka z okazji 30-lecia istnienia tej formacji<sup>172</sup>. Liczne nagrania prezentują uroczystości związane z Gwardyjskim Klubem Sportowym „Wybrzeże”. W 1985 r. obchodzono uroczystość 40-lecia ist-

<sup>163</sup> AIPN Gd, 334/18, Oględziny dowodów rzeczowych w sprawie przeciwko Andrzejowi Smulskiemu.

<sup>164</sup> AIPN Gd, 334/7, Przeszukanie samochodu przewożącego nielegalną literaturę i aparaturę drukarską w dniu 12 VII 1987 r.

<sup>165</sup> AIPN Gd, 334/18, Przeszukanie samochodu przewożącego nielegalną literaturę w dniu 18 XI 1986 r.

<sup>166</sup> *Ibidem*, Posiedzenie kolegium do spraw wykroczeń w Gdańsku w dniu 28 XI 1986 r. Niestety, w czasie nagrania nie pada nazwisko skazanego ani żadne inne dane pozwalające go zidentyfikować.

<sup>167</sup> AIPN Gd, 334/56, „Wiec na temat plakatowania w Toruniu, wywiad z Iwanowem, wywiad w sprawie reformacji partii, z lat 1980–1984”.

<sup>168</sup> AIPN Gd, 334/29, Obchody 35-lecia MO i SB w koszarach ZOMO w Gdańsku w dniu 17 X 1979 r. (data podana za: AIPN Gd, 059/9, t. 1, Kronika Milicji Obywatelskiej i Służby Bezpieczeństwa województwa gdańskiego 1975–1979, k. 137).

<sup>169</sup> AIPN Gd, 334/29, Spotkanie kierownictwa KW MO w Gdańsku z emerytami i rencistami MO i SB w dniu 30 XI 1979 r. (data podana za: AIPN Gd, 059/9, t. 1, Kronika Milicji Obywatelskiej i Służby Bezpieczeństwa województwa gdańskiego 1975–1979, k. 146. W kronice podano dzień 31 listopada [*sic!*]).

<sup>170</sup> AIPN Gd, 334/1, Obchody 40-lecia MO i SB w Gdańsku w 1984 r.; AIPN Gd, 334/7, Przekazanie sztandaru WUSW w Gdańsku w 1984 r.

<sup>171</sup> AIPN Gd, 334/4, Obchody 41-lecia MO i SB w Gdańsku w 1985 r.

<sup>172</sup> *Ibidem*, Ślubowanie funkcjonariuszy ZOMO w Gdańsku w 1987 r.

nienia klubu w Teatrze „Wybrzeże” w Gdańsku, w związku z czym udekorowano sztandar i działaczy orderami oraz medalami pamiątkowymi. Sfilmowane zostało także przemówienie prezesa klubu płk. Sylwestra Paszkiewicza, po którym odbył się występ artystyczny<sup>173</sup>. Na taśmie uwieczniono również otwarcie nowej hali sportowej GKS w Gdańsku w dniu 29 maja 1989 r. z udziałem szefa WUSW w Gdańsku gen. Jerzego Andrzejewskiego i ministra spraw wewnętrznych gen. Czesława Kiszczaka. Zaprezentowano także fotografie, przedstawiające teren hali w latach 1973–1989 oraz ostatnie prace przy budowie z dnia 24 maja 1989 r.<sup>174</sup> Ponadto tego samego dnia została nagrana wizyta gen. Kiszczaka w budynku WUSW w Gdańsku-Biskupiej Górcie, podczas której odwiedził on izbę pamięci i laboratorium kryminalistyczne<sup>175</sup>. Sfilmowano również uroczystość wręczenia sztandaru RUSW w Tczewie dnia 12 marca 1985 r. z udziałem gen. Jerzego Andrzejewskiego, defiladę funkcjonariuszy oraz uroczysty bankiet<sup>176</sup>. Otworzenie w 1987 r. nowego szpitala WUSW w Gdańsku również zostało przedstawione na filmie znajdującym się w zasobie OBUiAD w Gdańsku<sup>177</sup>.

Pozostałe nagrania dokumentują składanie kwiatów pod tablicami upamiętniającymi poległych funkcjonariuszy, usytuowanymi na budynku WUSW w Gdańsku, pod pomnikiem w Starej Kiszewie w dniu 17 maja 1986 r. oraz na cmentarzu żołnierzy radzieckich w niezidentyfikowanej miejscowości tego samego dnia. Uwiecznione na taśmie zostały także obchody Dnia Matki w WUSW w Gdańsku 23 maja 1986 r. oraz I Przegląd Piosenki Radzieckiej w kasynie WUSW w Gdańsku, który odbył się 16 maja 1986 r.<sup>178</sup> Wszystkie te nagrania mają charakter migawkowy (żadne nie przekracza 1 min.).

W zbiorze kaset przekazanych przez Komendę Wojewódzką Policji w Gdańsku znajdują się także filmy szkoleniowe z lat osiemdziesiątych. Prezentują one techniczne środki rejestracji obrazu (m.in. sprzęt audiowizualny VHS systemu Blaupunkt), postępowanie podczas wizji lokalnych, eksperymentów i przesłuchań. Ponadto przedstawiają techniki fotograficzne, metody wywoływania zdjęć oraz pokazują wykorzystywany sprzęt. Zaprezentowane zostały również włamania dokonane w województwie gdańskim w latach 1983–1988 i sposoby zabezpieczenia się przed nimi oraz metody zabezpieczenia śladów traseologicznych na śniegu<sup>179</sup>.

Służba Bezpieczeństwa rejestrowała także sytuację ogólną na ulicach miasta. Najczęstszej obserwacji podlegały miejsca, w których mogło dojść do zakłócenia porządku publicznego. W Gdańsku była to ul. Rajska (nieдалeko kościoła św. Brygidy), rejon Dworca Głównego oraz pl. Solidarności. Oprócz tego filmowano sytuację panującą na ulicach Głównego Miasta podczas jarmarku dominikańskiego, szczególnie ul. Długą oraz Długie Pobrzeże. Zapisy

<sup>173</sup> AIPN Gd, 334/1, Obchody 40-lecia GKS „Wybrzeże” w Gdańsku w dniu 17 IV 1985 r.

<sup>174</sup> AIPN Gd, 334/22, Otwarcie hali sportowej GKS „Wybrzeże” w Gdańsku w dniu 29 V 1989 r.

<sup>175</sup> *Ibidem*, Wizyta Czesława Kiszczaka w WUSW w Gdańsku w dniu 29 V 1989 r.

<sup>176</sup> AIPN Gd, 334/1, Wręczenie sztandaru RUSW w Tczewie w dniu 12 III 1985 r.

<sup>177</sup> AIPN Gd, 334/7, Otwarcie nowego szpitala WUSW w Gdańsku w 1987 r.

<sup>178</sup> *Ibidem*, Złożenie kwiatów pod tablicą na budynku WUSW w Gdańsku, b.d.; *ibidem*, Złożenie kwiatów pod pomnikiem żołnierzy radzieckich w niezidentyfikowanej miejscowości w dniu 17 V 1986 r.; *ibidem*, Złożenie kwiatów pod pomnikiem poległych funkcjonariuszy MO i UB w Starej Kiszewie w dniu 17 V 1986 r.; *ibidem*, Obchody Dnia Matki w WUSW w Gdańsku w dniu 23 V 1986 r.; *ibidem*, I Przegląd Piosenki Radzieckiej w kasynie WUSW w Gdańsku w dniu 16 V 1986 r.

<sup>179</sup> AIPN Gd, 334/1, Zabezpieczanie śladów traseologicznych na śniegu; AIPN Gd, 334/6, Techniczne środki rejestracji obrazu, postępowanie podczas rejestracji wizji lokalnych, eksperymentów i przesłuchań; *ibidem*, Włamania w województwie gdańskim w latach 1983–1988; *ibidem*, Techniki fotograficzne, prezentacja sprzętu i metody wywoływania zdjęć; *ibidem*, Prezentacja funkcjonowania sprzętu audiowizualnego VHS systemu Blaupunkt.

obejmują okres od 14 sierpnia 1985 r. do 15 sierpnia 1989 r.<sup>180</sup> Niezwykłą ciekawostką jest nagrany dnia 6 czerwca 1989 r. w czasie jazdy samochodem fragment rozmowy funkcjonariusza SB z gdańskim taksówkarzem panem Zbigniewem. Dotyczy on ogólnej sytuacji politycznej oraz wyborów do Sejmu i Senatu<sup>181</sup>.

Na kasetach przekazanych przez Komendę Wojewódzką Policji w Gdańsku znajdują się również liczne nagrania dokumentujące wypadki komunikacyjne i sprawy kryminalne. Prezentują one wizje lokalne (w sprawach zabójstw, gwałtów, pobić, pożarów, wypadków), zeznania świadków i podejrzanych oraz sekcje zwłok<sup>182</sup>. Kilka z nagrań można jednak zaliczyć do tematyki powiązanej z działalnością IPN. Do najciekawszych należy nieudane wodowanie żaglowca „Mir” w Stoczni Gdańskiej dnia 31 marca 1987 r.<sup>183</sup> oraz podnoszenie wraku z wody w dniach 27, 29 i 30 kwietnia 1987 r.<sup>184</sup> Statek przeznaczony był dla armato-

<sup>180</sup> AIPN Gd, 334/1, Składanie kwiatów pod pomnikiem Poległych Stoczniovców w Gdańsku w dniu 14 VIII 1985 r.; AIPN Gd, 334/16, Składanie kwiatów pod pomnikiem Poległych Stoczniovców w Gdańsku w dniu 14 VIII 1985 r.; AIPN Gd, 334/1, Składanie kwiatów pod pomnikiem Poległych Stoczniovców w Gdańsku w dniu 30 VIII 1985 r.; AIPN Gd, 334/18, Składanie kwiatów pod pomnikiem Poległych Stoczniovców w Gdańsku w dniach: 16 XII 1986 r. i 31 VIII 1987 r.; AIPN Gd, 334/14, Zamieszki w centrum Gdańska w dniu 29 XI 1987 r.; *ibidem*, Składanie kwiatów pod pomnikiem Poległych Stoczniovców w Gdańsku w dniu 16 XII 1987 r.; AIPN Gd, 334/21, Demonstracje w centrum Gdańska w dniu 12 V 1988 r.; AIPN Gd, 334/8, Składanie kwiatów pod pomnikiem Poległych Stoczniovców w Gdańsku w dniu 12 VIII 1988 r.; AIPN Gd, 334/15, Manifestacja pod pomnikiem Poległych Stoczniovców w Gdańsku w dniu 12 VIII 1988 r.; AIPN Gd, 334/11, Zamieszki w centrum Gdańska w dniu 14 VIII 1988 r.; AIPN Gd, 334/20, Zamieszki w centrum Gdańska w dniu 14 VIII 1988 r.; AIPN Gd, 334/10, Składanie kwiatów pod pomnikiem poległych Stoczniovców w Gdańsku w dniu 31 VIII 1988 r.; AIPN Gd, 334/12, Zamieszki w centrum Gdańska w dniu 16 X 1988 r.; AIPN Gd, 334/17, Zamieszki w centrum Gdańska w dniu 16 X 1988 r.; AIPN Gd, 334/28, Manifestacja w centrum Gdańska w dniu 4 XI 1988 r.; AIPN Gd, 334/12, Zamieszki w centrum Gdańska w dniu 11 XI 1988 r.; AIPN Gd, 334/17, Zamieszki w centrum Gdańska w dniu 11 XI 1988 r.; AIPN Gd, 334/28, Zamieszki w centrum Gdańska w dniu 11 XI 1988 r.; AIPN Gd, 334/25, Demonstracje w Gdańsku-Wrzeszczu i Gdańsku-Oliwie w dniu 4 XII 1988 r.; AIPN Gd, 334/12, Zamieszki w centrum Gdańska w dniu 11 XII 1988 r.; AIPN Gd, 334/19, Zamieszki w centrum Gdańska w dniu 11 XII 1988 r.; AIPN Gd, 334/28, Zamieszki w centrum Gdańska w dniu 11 XII 1988 r.; AIPN Gd, 334/13, Składanie kwiatów pod pomnikiem Poległych Stoczniovców w Gdańsku w dniu 16 XII 1988 r.; AIPN Gd, 334/17, Manifestacja pod pomnikiem Poległych Stoczniovców w Gdańsku w dniu 16 XII 1988 r.; AIPN Gd, 334/25, Manifestacja pod pomnikiem Poległych Stoczniovców w Gdańsku w dniu 16 XII 1988 r.; *ibidem*, Demonstracje w Gdańsku-Wrzeszczu w dniu 22 I 1989 r.; AIPN Gd, 334/19, Demonstracje w centrum Gdańska w dniu 29 I 1989 r.; AIPN Gd, 334/25, Demonstracje w centrum Gdańska w dniu 29 I 1989 r.; AIPN Gd, 334/19, Demonstracje w centrum Gdańska w dniu 19 III 1989 r.; AIPN Gd, 334/24, Manifestacja w centrum Gdańska w dniu 19 III 1989 r.; AIPN Gd, 334/24, Manifestacja w centrum Gdańska w dniu 1 IV 1989 r.; AIPN Gd, 334/19, Demonstracje w centrum Gdańska w dniu 9 IV 1989 r.; AIPN Gd, 334/21, Manifestacja w centrum Gdańska w dniu 9 IV 1989 r. i 1 V 1989 r.; AIPN Gd, 334/24, Manifestacja w centrum Gdańska w dniu 1 V 1989 r.; AIPN Gd, 334/21, Demonstracje w centrum Gdańska w dniu 3 V 1989 r.; AIPN Gd, 334/19, Demonstracje w centrum Gdańska w dniu 20 V 1989 r.; AIPN Gd, 334/21, Demonstracje w centrum Gdańska w dniu 20 V 1989 r. i 1 VI 1989 r.; AIPN Gd, 334/20, Manifestacja przed Konsulatem Chińskim w Gdańsku w dniu 6 VI 1989 r.; AIPN Gd, 334/24, Demonstracje w centrum Gdańska w dniu 22 i 28 VI 1989 r.; AIPN Gd, 334/23, Demonstracje w centrum Gdańska w dniu 15 VIII 1989 r.

<sup>181</sup> AIPN Gd, 334/20, Rozmowa z gdańskim taksówkarzem w dniu 6 VI 1989 r.

<sup>182</sup> AIPN Gd, 334/12, Oględziny miejsca zamordowania Urszuli Kawalek w Łęgowie w dniu 12 II 1989 r.; AIPN Gd, 334/13, Wizja lokalna z udziałem Pawła Tuchlina, b.d.; AIPN Gd, 334/14, Oględziny samochodów zniszczonych w wypadku na obwodnicy trójmiejskiej w dniu 14 I 1988 r.; AIPN Gd, 334/18, Oględziny wraku samolotu „Gawron” w Pruszczu Gdańskim w dniu 14 V 1987 r.

<sup>183</sup> AIPN Gd, 334/2, Wodowanie statku „Mir” w Stoczni im. Lenina w Gdańsku w dniu 31 III 1987 r. (z materiałów TVG).

<sup>184</sup> *Ibidem*, Oględziny statku „Mir” w Stoczni im. Lenina w Gdańsku w dniu 31 III 1987 r.; *ibidem*, Przygotowania do podniesienia statku „Mir” w Stoczni im. Lenina w Gdańsku w dniu 27 IV 1987 r.; *ibidem*, Podnoszenie statku „Mir” w Stoczni im. Lenina w Gdańsku w dniu 29 IV 1987 r.; AIPN Gd, 334/18, Podno-



ra radzieckiego, stąd SB podejrzewała, iż doszło do celowego sabotażu. Sfilmowane także zostały dnia 26 września 1988 r. oględziny domu I sekretarza KW PZPR w Gdańsku Stanisława Bejgera po dokonanych włamaniu<sup>185</sup>. Znamiona chuligańskiego wybryku nosiła natomiast dewastacja cmentarza żołnierzy radzieckich w Sopocie zarejestrowana dnia 13 sierpnia 1989 r.<sup>186</sup> W zasobie znajduje się również film, przedstawiający likwidację w dniu 30 października 1988 r. nielegalnego zebrania, w rzeczywistości komuny, koczującej w domu w Gdańsku-Zaborni<sup>187</sup>.

\* \* \*

Analizując zasób materiałów filmowych i nagrań dźwiękowych należy pamiętać, że wraz z rozwojem technik audiowizualnych wzrastało również ich wykorzystanie w pracy operacyjnej organów bezpieczeństwa. Obok pracy z osobowymi źródłami informacji były one jednym z podstawowych elementów, służących rozpracowywaniu osób, będących w zainteresowaniu SB. Niejednokrotnie stanowiły one środek dowodowy w prowadzonych postępowaniach. Ich znaczenie było większe, gdyż materiał audiowizualny nie budził wątpliwości i nie podlegał interpretacji, jak mogło dziać się w przypadku informacji przekazywanych przez tajnych współpracowników.

Zapisy audiowizualne zgromadzone w Oddziale IPN w Gdańsku, których liczba nieustannie wzrasta wskutek nowych nabytków i systematycznego opracowywania, mogą stanowić niezwykle interesujący materiał do badań historycznych. Są doskonałym uzupełnieniem opisu wydarzeń i sytuacji z dziejów gdańskiej opozycji, które do tej pory znane były jedynie z notatek, meldunków i sprawozdań SB lub wspomnień uczestników.

szenie statku „Mir” w Stoczni im. Lenina w Gdańsku w dniu 29 IV 1987 r.; *ibidem*, Podnoszenie statku „Mir” w Stoczni im. Lenina w Gdańsku w dniu 30 IV 1987 r.

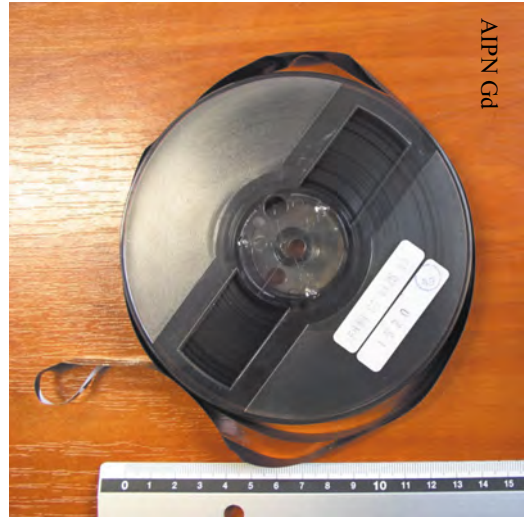
<sup>185</sup> AIPN Gd, 334/17, Włamanie do domu Stanisława Bejgera w Gdyni w dniu 26 IX 1989 r.

<sup>186</sup> AIPN Gd, 334/23, Dewastacja cmentarza żołnierzy Armii Czerwonej w Sopocie w dniu 13 VIII 1989 r.

<sup>187</sup> AIPN Gd, 334/12, Likwidacja nielegalnego zebrania (komuny anarchistów) w Gdańsku w dniu 30 X 1988 r.



Kaseta Sony V-60 H



Kaseta Sony V-60 H



Kaseta Sanyo VT-30 C



**Papież Jan Paweł II pod pomnikiem Poległych Stoczniovców w Gdańsku w dniu 12 VI 1987 r., w tle funkcjonariusze SB odwrócenii plecami (IPN Gd 334/7)**



**Składanie kwiatów pod pomnikiem Poległych Stoczniovców w Gdańsku w dniu 14 VIII 1985 r., z kwiatami Lech Wałęsa (IPN Gd 334/1)**



**Maszyny drukarskie ujawnione w mieszkaniu Tadeusza Wyganowskiego w Gdańsku w 1986 r. (IPN Gd 334/2)**





Transparent ujawniony w mieszkaniu Barbary Hejcz w Gdańsku w 1986 r. (IPN Gd 334/2)

Obchody rocznicy podpisania porozumień gdańskich w kościele św. Mikołaja w Gdańsku w dniu 31 VIII 1985 r. Siedzą od lewej: NN, Janusz Onyszkiewicz, Bronisław Geremek, Tadeusz Mazowiecki, Lech Wałęsa, Jerzy Kuciapa (IPN Gd 334/3)



DŹWIĘK I OBRAZ



Oddział ZOMO na skrzyżowaniu ul. Rajskiej i ul. Heweliusza w Gdańsku, b.d. (IPN Gd 334/3)

**Szef WUSW w Gdańsku gen.  
Jerzy Andrzejewski podczas  
przekazywania sztandaru  
(IPN Gd 334/7)**



**Uczestnicy demonstracji  
w Gdańsku w dniu 14 VIII  
1988 r. zatrzymywani przez  
ZOMO (IPN Gd 334/11)**

**Uczestnicy demonstracji  
w Gdańsku w dniu 14 VIII  
1988 r. zatrzymywani przez  
ZOMO (IPN Gd 334/11)**







**Pożegnanie peregrynującego obrazu Matki Boskiej Częstochowskiej przez mieszkańców Gdańska w dniu 15 V 1988 r. (IPN Gd 334/16)**



**Procesja Bożego Ciała w Gdańsku w dniu 2 VI 1988 r. (IPN Gd 334/16)**



**Świnia z napisem „Ja głosuję”, przewożona w samochodzie zatrzymanym w Gdyni-Orłowie w 1985 r. (IPN Gd 334/18)**

**Wizyta senatora Edwarda Kennedy'ego w Gdańsku w dniu 24 V 1987 r. Składanie kwiatów pod pomnikiem Poległych Stoczniowców. Od lewej: ks. Henryk Jankowski, Edward Kennedy, Lech Wałęsa (IPN Gd 334/18)**



**Postać ks. Jerzego Popiełuszki ułożona z desek na stokach Bastionu Żubr w Gdańsku w dniu 20 XII 1987 r. (IPN Gd 334/18)**

**Pochód organizacji opozycyjnych z okazji rocznicy zbrodni katyńskiej na ul. Rajskiej w Gdańsku w dniu 16 IV 1988 r. (IPN Gd 334/20)**



DŹWIĘK I OBRAZ





**Lech Wałęsa podczas spotkania z funkcjonariuszami WUSW w budynku WUSW w Gdańsku na Biskupiej Górze w dniu 14 II 1990 r. (IPN Gd 334/26)**



**Obchody 35-lecia MO i SB w koszarach ZOMO w Gdańsku w dniu 17 X 1979 r. (IPN Gd 334/29)**



**Wiec poparcia dla polityki PZPR i Edwarda Gierka w Gdańsku w dniu 28 VI 1976 r. (IPN Gd 371/241)**